

ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΠΡΩΗΝ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ
ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

**Πρακτικά εκδήλωσης του Σωματείου Πρώην Βουλευτών της Κυπριακής
Δημοκρατίας με θέμα «Τροποποιήσεις του Συντάγματος της Κυπριακής
Δημοκρατίας (1960-2022). Αναγκαιότητα ή μη; Όφελος ή μη;»**

Αίθουσα ολομέλειας - Βουλή των Αντιπροσώπων

5 Οκτωβρίου 2022

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΠΡΩΗΝ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ:

(ΣΟΦΟΚΛΗΣ ΦΥΤΤΗΣ)

Εξοχοτάτη κυρία Πρόεδρε της Βουλής των Αντιπροσώπων,

Έντιμε κύριε Γενικό Εισαγγελέα της Δημοκρατίας,

Έντιμε κύριε Πρόεδρε του Ανωτάτου Δικαστηρίου,

Αξιότιμες κυρίες Επίτροποι Νομοθεσίας, Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού
Χαρακτήρα και Πρόεδρε της Επιτροπής Διερεύνησης Ασυμβιβάστου,

Αξιότιμοι κύριοι πρώην Υπουργοί και πρώην Δικαστές,

Αγαπητοί συνάδελφοι βουλευτές, πρώην και νυν,

Αγαπητοί φίλοι από διάφορες οργανώσεις, υπηρεσίες, πανεπιστήμια και από τον
Δικηγορικό Σύλλογο,

Αγαπητοί μας φοιτητές από τις Νομικές Σχολές των Πανεπιστημίων της Λευκωσίας,

Φίλοι και φίλες,

Εκ μέρους του Σωματείου Πρώην Βουλευτών της Κυπριακής Δημοκρατίας θερμά
σας καλωσορίζω στη σημερινή εκδήλωση. Αποτελεί την πρώτη από μια σειρά
συγκεντρώσεων-συζητήσεων που αποφασίσαμε να πραγματοποιήσουμε, με σκοπό να
συμβάλουμε και εμείς στον διάλογο και τον προβληματισμό που αναπτύσσεται, σε

πολιτικό και πολιτειακό επίπεδο, σε θέματα υψίστης σπουδαιότητας για το κράτος και τον λαό μας. Στο πλαίσιο αυτό το σωματείο μας θα πραγματοποιήσει δέκα συνολικά εκδηλώσεις με τη συμμετοχή τριάντα έξι πρώην βουλευτών και τη συμβολή επί ειδικών θεμάτων νυν προέδρων κοινοβουλευτικών επιτροπών. Με τον τρόπο αυτό οι πρώην βουλευτές, με τη συσσωρευμένη πείρα που απέκτησαν στη ζωή, στη Βουλή, στην εργασία και στην κοινωνία, θα βοηθήσουν στον δημόσιο διάλογο, καθώς και στη λήψη αποφάσεων από τα αρμόδια σώματα.

Μια νέα πνοή υπάρχει στο σωματείο μας και το διοικητικό συμβούλιό του είναι αποφασισμένο να δουλέψει σκληρά, για να αποδείξει, μεταξύ άλλων, ότι όχι μόνο οι πρώην Βουλευτές, αλλά και άλλοι “παροπλισμένοι” συνταξιούχοι, έμπειροι πρώην δημόσιοι λειτουργοί και αξιωματούχοι, πρέπει να τυγχάνουν κάποιας προσοχής, να μην παραμερίζονται εντελώς, αλλά να καλούνται και να ενθαρρύνονται να προσφέρουν, αμισθί βέβαια, για το καλό της πατρίδας μας. Εκτιμώ πάρα πολύ ότι σε κάποιο βαθμό αυτό γίνεται στο δικαστικό σώμα και στο δικηγορικό σώμα, που χρησιμοποιούν κάποιους έμπειρους σε κάποια σπουδαία θέματα, σε άλλα όμως ελάχιστα.

Κυρίες και κύριοι,

Το σημερινό θέμα είναι, κατά τη γνώμη μας, σημαντικό και ελπίζω να το βρείτε ενδιαφέρον. Οι φοιτητές και όσοι από σας θέλετε να κρατήσετε σημειώσεις θα έχετε διευκολύνσεις με γραφική ύλη από τους βοηθούς της Βουλής.

Τη Βουλή, την Πρόεδρο, τη Γενική Διευθύντρια και τους λειτουργούς που μας βοηθούν ευχαριστούμε πάρα πολύ για όλη τη συνδρομή και την ουσιαστική συνδιοργάνωση αυτής της πρώτης συγκέντρωσης και ασφαλώς και για τη μελλοντική τους στήριξη.

Η δεύτερη συγκέντρωση/συζήτηση προγραμματίζεται για τα μέσα Ιανουαρίου 2023, ανάλογα με την παρουσία στην Κύπρο των συναδέλφων ομιλητών που ορίσαμε, για ένα πολύ σημαντικό επίσης θέμα.

Σας ευχαριστώ όλους που έχετε έλθει. Ευχαριστώ πολύ την Πρόεδρο της Βουλής και τον Γενικό Εισαγγελέα για τους χαιρετισμούς και ασφαλώς τους τρεις συναδέλφους ομιλητές για τις ομιλίες τους. Ευχή μας να εξαχθούν καλά και χρήσιμα συμπεράσματα.

Σας ευχαριστώ πολύ.

(Χειροκροτήματα)

Ακολουθεί ο χαιρετισμός της Προέδρου της Βουλής, κ. Αννίτας Δημητρίου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ:

(ANNITA ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ)

Αξιότιμε κύριε Γενικέ Εισαγγελέα της Δημοκρατίας,

Κύριε Πρόεδρε του Ανωτάτου Δικαστηρίου,

Αγαπητέ πρόεδρε και μέλη του διοικητικού συμβουλίου του Σωματείου Πρώην Βουλευτών Κυπριακής Δημοκρατίας,

Κυρίες Επίτροποι,

Κυρία Πρόεδρε της Επιτροπής Ασυμβιβάστου,

Αγαπητή συναδέλφισσα κυρία Ερωτοκρίτου, αγαπητέ συνάδελφε κύριε Δαμιανού,

Πρώην αγαπητοί και αγαπητές συνάδελφοι, συναδέλφισσες, πρώην δικαστές, υπουργοί,

Αγαπητοί προσκεκλημένοι,

Κυρίες και κύριοι,

Το Σύνταγμα αποτελεί αναντίλεκτα τον θεμέλιο λίθο στο οικοδόμημα κάθε δημοκρατικού κράτους. Τον θεμελιώδη εκείνο νόμο στον οποίο οικοδομείται η διαμόρφωση ολόκληρης της νομοθεσίας μιας χώρας με χαρακτήρα ενός δεσμευτικού για

όλους τους πολίτες συμβολαίου. Θέτει τους βασικούς κανόνες οργάνωσης και λειτουργίας του κράτους, εμποδίζει τη συγκέντρωση της εξουσίας στα ίδια πρόσωπα και κατοχυρώνει τις θεμελιώδεις ελευθερίες και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Το Σύνταγμά μας, το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, απότοκο των συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου και βασισμένο στον δυαδισμό, συντάχθηκε με τη φιλοδοξία να αποτελέσει τον υπέρτατο νόμο της ειρηνικής συνύπαρξης δύο κοινοτήτων και τριών θρησκευτικών ομάδων σε ένα νησί με μια μακραίωνη ιστορία κατακτήσεων και πολιτισμικών ζυμώσεων. Θεωρείται ως ένα από τα πιο άκαμπτα και εκτενή συντάγματα του κόσμου. Τα άρθρα του που επιδέχονται αναθεώρηση είναι περιορισμένα και η διαδικασία αναθεώρησής τους έχει χαρακτήρα έκτακτο και εξαιρετικό, ενώ τίθεται υπό αυστηρές προϋποθέσεις κατά το άρθρο 182, το οποίο προβλέπει χωριστές αυξημένες πλειοψηφίες για Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους βουλευτές. Μετά τα γεγονότα του '63 ωστόσο και την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων βουλευτών και αξιωματούχων, κρίθηκε αναγκαία η υιοθέτηση του δικαίου της ανάγκης, βάσει του οποίου στα εξήντα και πλέον χρόνια από την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, η Βουλή των Αντιπροσώπων προχώρησε σε δεκαεπτά αναγκαίες συνταγματικές τροποποιήσεις, προκειμένου να εκσυγχρονισθούν οι διατάξεις του Συντάγματος και να διασφαλισθούν η συνέχιση του κράτους και η λειτουργία των θεσμών. Με αυτές έχουν διασφαλισθεί, μεταξύ άλλων, και παράμετροι του λειτουργικού υπόβαθρου της Βουλής των Αντιπροσώπων, όπως η οικονομική αυτονομία της Βουλής, η εξουσιοδότηση ψήφισης νομοθετικών πλαισίων, νομοθεσίας για την πλήρωση αποπονηθείσας ή μη καταληφθείσας βουλευτικής έδρας και η μείωση της ηλικίας εκλογιμότητας βουλευτών/τριών.

Συνοπτικά η κυπριακή συνταγματική ιστορία αποτελεί, θα έλεγε κανείς, προϊόν διαλόγου και μια αλληλουχία επιλογών ανάμεσα σε διλήμματα: Αυστηρή συνταγματική τάξη ή επίκληση του δικαίου της ανάγκης; Συνταγματική αναθεώρηση ή θέσπιση νόμων;

Στις σύγχρονες δημοκρατίες εξάλλου δικαιολογητική βάση της αναθεωρητικής λειτουργίας ενός συντάγματος αποτελεί η θεσμοθέτησή της ως ασφαλιστικής δικλίδας απέναντι σ' ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο και εξελισσόμενο κοινωνικό γίνεσθαι.

Αξιότιμε κύριε Γενικέ Εισαγγελέα,

Κύριε Πρόεδρε του Ανωτάτου,

Κύριε Πρόεδρε του Παγκύπριου Δικηγορικού Συλλόγου,

Αξιότιμοι πρώην βουλευτές, βουλευτίριες, υπουργοί, δικαστές,

Με την πολιτική σας πείρα, την επαγγελματική σας κατάρτιση και τη συνεχιζόμενη παρουσία σας στον πολιτικό βίο, την αρθρογραφία, τη συγγραφή, τη συναναστροφή με τον Κύπριο πολίτη, είστε η ζωντανή ιστορία του κυπριακού κοινοβουλευτισμού και αποτελείτε για τους νεότερους πηγή άντλησης γνώσης. Με ιδιαίτερη λοιπόν χαρά και μεγίστη τιμή χαιρετίζουμε ως Βουλή των Αντιπροσώπων τη σημερινή πρωτοβουλία του διοικητικού συμβουλίου του Σωματείου Πρώην Βουλευτών της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Η σημερινή συγκέντρωση στο κτίριο της Βουλής των Αντιπροσώπων, στο οποίο βεβαίως είστε πάντοτε ευπρόσδεκτοι και ευπρόσδεκτες, αποτελεί μια δυναμική επανεκκίνηση των δραστηριοτήτων του σωματείου, την πρώτη από μια σειρά εκδηλώσεων που έχουν προγραμματισθεί, όπως πολύ σωστά ειπώθηκε από τον πρόεδρο. Αποτελεί επίσης υλοποίηση της βούλησης για στενότερη και ενδότερη συνεργασία μεταξύ της Βουλής των Αντιπροσώπων και του σωματείου, με σκοπό την περαιτέρω αναβάθμιση της λειτουργίας του νομοθετικού σώματος, όπως από κοινού οραματιστήκαμε κατά την επίσκεψη του διοικητικού συμβουλίου του σωματείου στη Βουλή τον περασμένο Ιούλιο.

Ιδρυμένο το 1992 ως Σύνδεσμος Πρώην Βουλευτών, το νυν Σωματείο Πρώην Βουλευτών έχει δραστηριοποιηθεί τόσο στην επίλυση θεμάτων που απασχολούν τους πρώην βουλευτές και βουλευτίριες όσο και στην εκπροσώπηση της Κύπρου στις

συνεδριάσεις του Συμβουλίου του Ευρωπαϊκού Συνδέσμου Πρώην Βουλευτών των Χωρών Μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Με το κύρος και την πείρα σας ως πρώην εκλεγμένοι αντιπρόσωποι του κυπριακού λαού συνεισφέρετε εμπράκτως στη συζήτηση για την προάσπιση των συμφερόντων της Δημοκρατίας στο εξωτερικό. Όπως άλλωστε αποτυπώνεται εύγλωττα και στην από τον Ιανουάριο του 2021 Έκκληση για τη Δημοκρατία και τον Διάλογο του προαναφερθέντος ευρωπαϊκού συνδέσμου, «*η δημοκρατία αποτελεί την υπέρτατή μας αξία, η δημοκρατία δεν είναι η κυριαρχία της πλειοψηφίας επί της μειοψηφίας· η αληθής δημοκρατία βασίζεται στον διάλογο*».

Κυρίες και κύριοι,

Σε αυτό το πνεύμα ευελπιστώ και είμαι σίγουρη ότι η σημερινή συγκέντρωση και τα διδάγματα που θα αποκομίσουμε από αυτή θα αποτελέσουν χρήσιμο βοήθημα στην κοινοβουλευτική μας πρακτική, ώστε να μη γίνεται ούτε κατάχρηση ούτε αποφυγή της δυνατότητας συνταγματικής αναθεώρησης. Αυτή η φιλοδοξία διατυπώνεται άλλωστε και στον τίτλο που επιλέχθηκε πολύ ορθά για τη σημερινή συνάντηση, «Αναγκαιότητα ή μη; Όφελος ή μη;». Μπορούμε ουσιαστικά να συνδιαμορφώσουμε ένα είδος πολιτικού απολογισμού, αλλά και οδηγού για τις μελλοντικές εισηγήσεις συνταγματικής αναθεώρησης.

Κλείνοντας, σας ευχαριστώ θερμά για την προσέλευσή σας και βεβαίως ανυπομονώ να μοιραστούμε προβληματισμούς, εισηγήσεις και προτάσεις μας.

Σας ευχαριστώ πολύ.

(Χειροκροτήματα)

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΠΡΩΗΝ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ:

Παρακαλώ τώρα τον κ. Γιώργο Σαββίδη, τον Γενικό Εισαγγελέα, για την ομιλία του.

ΓΕΝΙΚΟΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ:

(ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΑΒΒΙΔΗΣ)

Έντιμη κυρία Πρόεδρε της Βουλής,

Έντιμε κύριε Πρόεδρε του Ανωτάτου Δικαστηρίου,

Κύριε Πρόεδρε και μέλη του Σωματείου πρώην βουλευτών,

Φίλοι βουλευτές,

Φίλοι πρώην βουλευτές,

Αγαπητές επίτροποι,

Αγαπητή πρόεδρε της Επιτροπής Ασυμβίβαστου,

Εκλεκτοί προσκεκλημένοι,

Κυρίες και κύριοι,

Θέλω να ευχαριστήσω πολύ για την τιμητική πρόσκληση των διοργανωτών που μου δίνει την ευκαιρία να παρευρεθώ στη σημερινή σας εκδήλωση και να συναντήσω φίλους που δεν είχα την ευκαιρία να δω για πολύ καιρό.

Είναι καίριο το αντικείμενο της σημερινής σας ημερίδας και μου δίδει την ευκαιρία να αναφερθώ στο σημαντικό θέμα της τροποποίησης του Συντάγματος, του υπέρτατου νόμου της Δημοκρατίας (Άρθρο 179.1), το οποίο έχει πολιτικές προεκτάσεις υπό το φως της ύπαρξης του κυπριακού προβλήματος.

Η αφετηρία του θέματος συνίσταται στις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, οι οποίες απαίτησαν:

1. διά του άρθρου 27, όπως το περιεχόμενό τους ενσωματωθεί σε θεμελιώδη (basic) άρθρα του Συντάγματος και,
2. διά του άρθρου 7, όπως το Σύνταγμα χωρεί τροποποίησης μόνο ως προς τα μη θεμελιώδη άρθρα αυτού και εφόσον η τροποποίηση ψηφιστεί από τα 2/3 τόσο των Ελληνοκυπρίων όσο και σωρευτικά των Τουρκοκυπρίων βουλευτών της Βουλής των Αντιπροσώπων.

Τα ως άνω άρθρα των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου ενσωματώθηκαν στο Άρθρο 182 του Συντάγματος, το οποίο αφενός δεν επιτρέπει την τροποποίηση των συνταγματικών διατάξεων που αναφέρονται στο Παράρτημα III¹ και αφετέρου επιτρέπει την τροποποίηση μη θεμελιωδών διατάξεων μόνο με τη δικοινοτική πλειοψηφία των 2/3 των βουλευτών.

Προφανώς, οι διατάξεις αυτές θεσπίστηκαν στο πλαίσιο του αυστηρού δικοινοτικού χαρακτήρα του Συντάγματος και προς όφελος της (μειονοτικής) τουρκοκυπριακής κοινότητας, ώστε να διασφαλιστεί ότι το Σύνταγμα, ως ο υπέρτατος νόμος της Δημοκρατίας, δεν μπορεί να τροποποιηθεί αναιρώντας τα προνόμια που διασφάλιζε με τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου.

Η τροποποίηση του Συντάγματος, βάσει της εφαρμογής του Άρθρου 182.3 αυτού, δεν επιχειρήθηκε σε χρόνο στον οποίο η τουρκοκυπριακή κοινότητα συμμετείχε στη λειτουργία του πολιτεύματος. Όπως είναι γνωστό, η κοινότητα αυτή επιχείρησε το 1963 την κατάλυση της Δημοκρατίας διά της αποχώρησης των μελών της από τους κρατικούς θεσμούς, όταν για πρώτη φορά προτάθηκε από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο η τροποποίηση του Συντάγματος σε 13 σημεία².

Η αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων από τα πολιτειακά όργανα δεν πέτυχε τον σκοπό της, διότι:

1. στη θεμελιώδη υπόθεση Ibrahim, αλλά και στη μετέπειτα νομολογία του, το Ανώτατο Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η Δημοκρατία συνεχίζει να λειτουργεί, βάσει του δικαίου της ανάγκης, παρά τη μη συμμετοχή των Τουρκοκυπρίων στα πολιτειακά όργανα³, και

¹ Αντανακλά το άρθρο 27 των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου.

² Αχιλλεύς Κ. Αιμιλιανίδης, *Οι μουσικές διαπραγματεύσεις. Η γένεση της Κυπριακής Δημοκρατίας* (1959-1960), εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2022, σ. 250.

³ Το δίκαιο της ανάγκης εμπεριέχεται σιωπηρά στο Άρθρο 179 του Συντάγματος [Υπόθεση Νικολάου ν. Νικολάου κ.ά. (1992) 1ΑΑΔ 1338] ως κανόνας δικαίου που επιβάλλει στο κράτος να υφίσταται και να

2. η διεθνής κοινότητα συνέχισε να αναγνωρίζει τη Δημοκρατία ως νόμιμο κράτος⁴.

Παρά τη διατήρηση και τη συνεχιζόμενη αναγνώριση της Δημοκρατίας από τη διεθνή κοινότητα, αρχικά ο πρώτος Γενικός Εισαγγελέας Κρίτων Τορναρίτης⁵, αλλά και το Ανώτατο Δικαστήριο⁶ είχαν τη θέση ότι αντενδείκνυται η τροποποίηση του Συντάγματος στη βάση του δικαίου της ανάγκης μόνο με την πλειοψηφία των 2/3 των Ελληνοκυπρίων βουλευτών, όταν η τροποποίηση σχετίζεται με διατάξεις του Συντάγματος που αφορούν και τις δύο κοινότητες.

Προφανώς, υπό το φως της προσέγγισης αυτής, η Πρώτη Τροποποίηση του Συντάγματος (Νόμος αρ. 95/89) τροποποιεί το Άρθρο 111 του Συντάγματος με την αιτιολογία (ως παρατίθεται στο προοίμιο) ότι το εν λόγω Άρθρο *«αναφέρεται μόνο σε θέματα προσωπικού θεσμού πολιτών της Δημοκρατίας που ανήκουν στην ελληνική κοινότητα και δεν αφορούν ή επηρεάζουν με οποιοδήποτε τρόπο την τουρκική κοινότητα»*.

Εν συνεχεία όμως, η Βουλή των Αντιπροσώπων με τη Δεύτερη Τροποποίηση [Νόμο αρ. 106(Ι)96] επιχείρησε εκ νέου⁷ την τροποποίηση του Άρθρου 63 του Συντάγματος, το οποίο ρυθμίζει το πολιτικό δικαίωμα του εκλέγειν, ως αυτό απονέμεται στους πολίτες και

λειτουργεί παρά την τουρκοκυπριακή αποχή. Το δίκαιο της ανάγκης δεν αποβλέπει στην παράκαμψη της συνταγματικής τάξης αλλά στην υποστύλωσή της, εκεί που καθίσταται άλλως αδύνατη. Η ύπαρξη της ανάγκης και το δικαιολογημένο των μέτρων που λαμβάνονται βάσει του δικαίου της ανάγκης ελέγχονται δικαστικά προς τον σκοπό της διαπίστωσης του υπαρκτού της ανάγκης και της αναλογικότητας των μέτρων τα οποία λαμβάνονται ως προς την ανάγκη [Υπόθεση Κουλουντή v. Βουλής των Αντιπροσώπων (1997) 1 ΑΑΔ 1026]. Η επίκληση του δικαίου της ανάγκης κατέστη έτι επιτακτικότερη με την τουρκική εισβολή του 1974 [Erel κ.ά. v. Δημοκρατίας (2007) 3 ΑΑΔ 186].

⁴ Π.χ. Ψηφίσματα Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ 187(1964), 353(1974), 367(1975), 541(1983) και 550(1984) και απόφαση ΕΔΑΔ στην προσφυγή Cyprus v. Turkey no. 25781/94 ECHR 2001-IV.

⁵ Κρίτων Τορναρίτης, *Επιλεγμένες Γνωματεύσεις Συνταγματικού Δικαίου*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2019, σ. 133-134.

⁶ Αναφορά 1/86 Πρόεδρος της Δημοκρατίας v. Βουλής των Αντιπροσώπων (1986) 3 CLR 1439. Ενδεικτικά, η πλειοψηφία του Ανώτατου Δικαστηρίου δήλωσε τα εξής: *«Το Ανώτατο Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι λόγοι που προβάλλονται για τις τροποποιήσεις, με τον υπό κρίση Νόμο, των Άρθρων 63 και 66 του Συντάγματος, όσον σοβαροί και αν είναι, δεν είναι, υπό τις παρούσες συνθήκες στην Κύπρο, επιτακτικότερη της υπέρτατης πολιτειακής ανάγκης να μην τροποποιηθούν τα εν λόγω Άρθρα 63 και 66, οι πρόνοιες των οποίων αφορούν τις δύο κοινότητες, χωρίς τη συμμετοχή Βουλευτών και των δύο κοινοτήτων στην ψήφιση του υπό κρίση Νόμου, όπως απαιτείται από την παράγραφο 3 του Άρθρου 182 του Συντάγματος εν σχέσει με τροποποίηση μη θεμελιωδών Άρθρων του Συντάγματος.»*

⁷ Και η πρώτη επιχειρούμενη συνταγματική τροποποίηση αφορούσε το Άρθρο 63, ως δεικνύει το απόσπασμα της σημείωσης 5.

των δύο κοινοτήτων, παραθέτοντας την εξής αιτιολογία (η οποία συνηθίζεται πλέον να παρατίθεται στο προοίμιο εκάστης συνταγματικής τροποποίησης):

«Και επειδή, λόγω της συνεχιζόμενης τουρκικής κατοχής και των εξαιρετικών συνθηκών που επικρατούν στην Κύπρο ως αποτέλεσμα αυτής, οι Τουρκοκύπριοι δεν συμμετέχουν στην εκλογή και λειτουργία της Βουλής των Αντιπροσώπων,

Και επειδή το δίκαιο της ανάγκης δικαιολογεί τη διατήρηση της εξουσίας της Βουλής των Αντιπροσώπων να τροποποιεί μη θεμελιώδεις διατάξεις του Συντάγματος [...]».

Ομοίως, η Τρίτη Τροποποίηση του Συντάγματος [Νόμος αρ. 115(Ι)/96] και πάλι αφορά εκλογικά θέματα, αντικαθιστώντας το Άρθρο 66.2 του Συντάγματος αναφορικά με τον τρόπο πλήρωσης κενωθείσας βουλευτικής έδρας.

Το βάσει του δικαίου της ανάγκης επιτρεπτό της Δεύτερης και Τρίτης Τροποποίησης επικυρώθηκε από το Ανώτατο Δικαστήριο (σε ισοψηφία) στην Υπόθεση Νικολάου ν. Νικολάου κ.ά. (1992) 1 ΑΑΔ 1338 και (με πλειοψηφία) στην Υπόθεση Κουλουντή ν. Βουλής των Αντιπροσώπων (1997) 1 ΑΑΔ 1026, ανατρέποντας έτσι την προηγούμενη αρνητική στάση του Ανωτάτου Δικαστηρίου και ανοίγοντας τον δρόμο για τις επόμενες συνταγματικές τροποποιήσεις μη θεμελιωδών Άρθρων του Συντάγματος οι οποίες ψηφίζονται απλώς με πλειοψηφία 2/3 των Ελληνοκυπρίων βουλευτών.

Το κύριο σκεπτικό που αναφύεται από αυτές τις δύο αποφάσεις, ως προς το επιτρεπτό της τροποποίησης μη θεμελιωδών Άρθρων του Συντάγματος, είναι το επάναγκες της διατήρησης της αναθεωρητικής λειτουργίας της Βουλής των Αντιπροσώπων, ώστε να διαμορφώνει το Σύνταγμα ως απαιτούν οι μεταβαλλόμενες εξελίξεις προς όφελος του λαού.

Στη Νικολάου επισημάνθηκε ότι η τροποποίηση του Συντάγματος γίνεται με νόμο ο οποίος υπόκειται σε δικαστικό έλεγχο συνταγματικότητας. Εντούτοις, η ύπαρξη ή αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας και ο προβαλλόμενος κίνδυνος για τη συνέχιση

της αναγνώρισής της ως κράτους, λόγω της τροποποίησης του Συντάγματος, δεν αποτελεί στοιχείο κρίσης της συνταγματικότητας του νόμου, αφού στη θεμελιώδη υπόθεση Ibrahim λέχθηκε ότι η ύπαρξη του κράτους ερείδεται στο διεθνές δίκαιο και δη στην αναγνώρισή του από άλλα κράτη και όχι στη λειτουργία του Συντάγματός του.

Εν συνεχεία δηλώθηκαν τα εξής:

«Στη Δημοκρατία της Κύπρου υφίστανται εξαιρετικές περιστάσεις, οι οποίες έχουν προεκτεθεί. Είναι η σκόπιμη αποχή των Βουλευτών της Τουρκικής Κοινότητας από τον Δεκέμβρη του 1963 μέχρι το 1970 και η ανυπαρξία, για αλλότριους σκοπούς, Βουλευτών μελών της Τουρκοκυπριακής κοινότητας μετά το 1970. Ο θεσμός της αναθεώρησης του Συντάγματος υπηρετεί την ομαλή προσαρμογή του Συντάγματος στις μεταβαλλόμενες κοινωνικοοικονομικές και άλλες συνθήκες, χωρίς να διακόπτεται η συνέχεια του δικαίου.

Η μη άσκηση της Αναθεωρητικής Λειτουργίας από τη Βουλή των Αντιπροσώπων, λόγω των ειδικών εξαιρετικών αυτών περιστάσεων, μετατρέπει μη θεμελιώδη Άρθρα του Συντάγματος σε θεμελιώδη και εμποδίζει τη λειτουργία του πολιτεύματος όπως προδιαγράφεται στο Σύνταγμα. Εμποδίζει την εξέλιξη της Πολιτείας και αποτελεί προσβολή των Δημοκρατικών θεσμών. Η ανάγκη εντοπίζεται στην άσκηση της Αναθεωρητικής Λειτουργίας της Βουλής. Η ανάγκη υφίσταται όσο χρόνο διαρκούν οι εξαιρετικές περιστάσεις.».

Και στην Κουλουντή η πλειοψηφία δήλωσε τα εξής:

«[...] Η νομοθετική εξουσία, στην κανονική της νομοθετική λειτουργία, ασκεί τα καθήκοντά της και νομοθετεί παρά την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων βουλευτών, χωρίς να αμφισβητείται η νομιμότητα των νόμων που ψηφίζει. Διερωτόμαστε γιατί να αρνηθούμε στη Βουλή τη νομιμότητα των αρμοδιοτήτων που χαίρουν οι άλλες δύο εξουσίες ή γιατί να της αρνηθούμε την αναθεωρητική της δικαιοδοσία, ενώ ασκεί κανονικά τη συνήθη νομοθετική της λειτουργία. [...]

Η δυνατότητα αναθεώρησης του Συντάγματος αποτελεί την πλέον βασική αρμοδιότητα της Βουλής και αποτελεί μια από τις συνέπειες της δημοκρατικής μορφής του πολιτεύματος. [...]

Με την επίκληση του δικαίου της ανάγκης απλώς αναστέλλεται το μέρος του Άρθρου 182.3 που αναφέρεται στην προϋπόθεση ψήφισης της τροποποίησης από τα 2/3 των Τουρκοκυπρίων Βουλευτών. Έτσι, εν όψει του ότι η κατάσταση εξακολουθεί να παραμένει μέχρι σήμερα αναλλοίωτη, θεωρούμε ότι, εφ' όσον επικρατούν οι ίδιες συνθήκες, η Βουλή των Αντιπροσώπων έχει το δικαίωμα να προβαίνει σε τροποποίηση του Συντάγματος, ασκώντας την αναθεωρητική της λειτουργία, νοούμενου πάντα ότι θα εξασφαλίζεται η αναλογία των 2/3 των εκλεγέντων βουλευτών».

Μετά από αυτή τη δικαστική επιβεβαίωση της διατήρησης της εξουσίας της Βουλής των Αντιπροσώπων να τροποποιεί μη θεμελιώδεις διατάξεις του Συντάγματος, ακολούθησε μια σειρά τροποποιήσεων του Συντάγματος οι οποίες επί του παρόντος αριθμούνται σε δεκαεπτά⁸.

Θεματικά οι συνταγματικές τροποποιήσεις ποικίλλουν και άπτονται διαφόρων θεμάτων, όπως:

- πολιτικών δικαιωμάτων, π.χ. του δικαιώματος εκλέγειν ή εκλέγεσθαι (Δεύτερη, Τρίτη, Δωδέκατη και Δέκατη Τέταρτη Τροποποίηση),
- των ανθρώπινων δικαιωμάτων (Πρώτη Τροποποίηση: του διαζυγίου, Έκτη Τροποποίηση: του απορρήτου της επικοινωνίας, Έβδομη Τροποποίηση: του δικαιώματος ελευθερίας και ασφάλειας, Ένατη Τροποποίηση: της προσωπικής

⁸ Νόμος αρ. 95/89 (Πρώτη Τροποποίηση), Νόμος αρ. 106(Ι)/96 (Δεύτερη Τροποποίηση), Νόμος αρ. 115(Ι)/96 (Τρίτη Τροποποίηση), Νόμος αρ. 104(Ι)/2002 (Τέταρτη Τροποποίηση), Νόμος αρ. 127(Ι)/2006 (Πέμπτη Τροποποίηση), Νόμος αρ. 51(Ι)/2010 (Έκτη Τροποποίηση), Νόμος αρ. 68(Ι)/2013 (Έβδομη Τροποποίηση), Νόμος αρ. 130(Ι)/2015 (Όγδοη Τροποποίηση), Νόμος αρ. 69(Ι)/2016 (Ένατη Τροποποίηση), Νόμος αρ. 93(Ι)/2016 (Δέκατη Τροποποίηση), Νόμος αρ. 100(Ι)/2019 (Ενδέκατη Τροποποίηση), Νόμος αρ. 128(Ι)/2019 (Δωδέκατη Τροποποίηση), Νόμος αρ. 160(Ι)/2019 (Δέκατη Τρίτη Τροποποίηση), Νόμος αρ. 161(Ι)/2019 (Δέκατη Τέταρτη Τροποποίηση), Νόμος αρ. 135(Ι)/2020 (Δέκατη Πέμπτη Τροποποίηση), Νόμος αρ. 67(Ι)/2022 (Δέκατη Έκτη Τροποποίηση) και Νόμος αρ. 103 (Ι)/2022 (Δέκατη Έβδομη Τροποποίηση).

ζωής/πόθεν έσχες και Δέκατη Τροποποίηση: του δικαιώματος της ζωής/ κατάργηση της θανατικής ποινής),

- πολιτειακών θεσμών (Τέταρτη Τροποποίηση: τα περί του Διοικητή της Κεντρικής Τράπεζας, Ενδέκατη Τροποποίηση: τα περί του προϋπολογισμού της Βουλής των Αντιπροσώπων, Δέκατη Τρίτη Τροποποίηση: τα περί θητείας Προέδρου της Δημοκρατίας και Δέκατη Έκτη και Δέκατη Έβδομη τροποποίηση: τα περί της δικαστικής εξουσίας - χρήση της αγγλικής και μεταρρύθμιση Ανωτάτου Δικαστηρίου, αντίστοιχα),
- της υπεροχής του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης έναντι του κυπριακού δικαίου, περιλαμβανομένου του Συντάγματος (Πέμπτη Τροποποίηση) και
- του δικαιώματος προσφυγής σε Διοικητικό Δικαστήριο, βάσει του Άρθρου 146 του Συντάγματος, κατά εκτελεστών διοικητικών πράξεων (Όγδοη και Δέκατη Πέμπτη Τροποποίηση).

Παρά τη διατήρηση, βάσει του δικαίου της ανάγκης, της αναθεωρητικής λειτουργίας της Βουλής των Αντιπροσώπων, έχω την άποψη ότι μια συνταγματική τροποποίηση δεν ενδείκνυται να είναι ασύμφωνη προς την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), κατά το Άρθρο 5 της Συνθήκης Εγκαθίδρυσης, σύμφωνα με το οποίο η Δημοκρατία διασφαλίζει ανθρώπινα δικαιώματα και βασικές ελευθερίες ανάλογα με αυτά του Μέρους Ι της ΕΣΔΑ και του Πρωτοκόλλου του 1952 αυτής.

Περαιτέρω, στην απόφασή της ημερομηνίας 25 Μαΐου 2020 επί της εκλογικής αίτησης 1/2019 Μιχαηλίδης κ.ά. ν. Γενικού Εφόρου Εκλογής, η πλειοψηφία του Ανωτάτου Δικαστηρίου δήλωσε ότι το δικαίωμα του συνταγματικού νομοθέτη να τροποποιεί πρόνοια του Συντάγματος, ως έκφραση της αντιπροσωπευτικής του λαού ιδιότητας της Βουλής, περιορίζεται από το δεδομένο ότι δεν μπορεί να επεμβαίνει σε θεμελιώδεις δομές του Συντάγματος.

Θα κλείσω λέγοντας ότι έχοντας δει τις πιο πάνω αποφάσεις του Ανωτάτου Δικαστηρίου και το σκεπτικό τους θα είναι ενδιαφέρον να δούμε τι θα γίνει σε περίπτωση μελλοντικής επίλυσης του Κυπριακού κατά τρόπο που να μεταβάλλει ουσιωδώς το Σύνταγμα ή να το αντικαθιστά πλήρως.

Σε μια τέτοια περίπτωση η κυπριακή πολιτεία θα πρέπει να μεριμνήσει για τη θέσπιση των αναγκαίων νομοθετικών ρυθμίσεων (στο νέο σύνταγμα ή αλλού) που θα εξομαλύνουν τη μετάβαση στο νέο νομικό και πολιτειακό καθεστώς, εγχείρημα ανάλογο π.χ. με τις μεταβατικές διατάξεις του υφιστάμενου Συντάγματος.

Ευχαριστώ και πάλι για την ευκαιρία που μου δώσατε να χαιρετίσω αυτή την εκδήλωση και αναμένω με ενδιαφέρον να παρακολουθήσω τις τοποθετήσεις των έγκριτων συναδέλφων που θα ακολουθήσουν.

Ευχαριστώ πολύ.

(Χειροκροτήματα)

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΠΡΩΗΝ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ:

Ευχαριστούμε πολύ, αγαπητέ κύριε Εισαγγελέα.

Τώρα δίνω τον λόγο στον κ. Ανδρέα Αγγελίδη, πρώην βουλευτή και δικηγόρο.

ΠΡΩΗΝ ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ:

(ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ)

1. Εξήντα δύο χρόνια Κυπριακής Δημοκρατίας με ένα Σύνταγμα δοτό, που δεν προέκυψε από την πρωτογενή θέληση του λαού. Ήταν αποτέλεσμα των συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου και δεν υπήρξε δημοψήφισμα για αποδοχή του. Άλλοι υποστήριξαν ότι έτυχε “έγκρισης” έμμεσα με τη διεξαγωγή, κατά τις πρόνοιές του, της πρώτης προεδρικής εκλογής. Εκλογή όμως που παραδόξως έγινε πριν το Σύνταγμα (σχετικά το Άρθρο 195 του Συντάγματος). Όμως αποτέλεσε και αποτελεί ασπίδα και δόρυ για την

κρατική μας ύπαρξη κατά το καταστατικό του ΟΗΕ και τις αρχές και τις αξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

2. Πρόκειται για ένα αυστηρό και άκαμπτο Σύνταγμα (Άρθρο 182 το αναλλοίωτο/αμετάβλητο των θεμελιωδών άρθρων) που ρητά καθιέρωσε απαγορεύσεις πραγμάτωσης της λαϊκής κυριαρχίας σε ό,τι αφορά σε συνταγματικές αλλαγές. Λαϊκή κυριαρχία η οποία δεν αναφέρεται καθόλου στο όλο κείμενό του. Ένα σύνταγμα που δεν προεξοφλούσε τη λειτουργική και απρόσκοπτη λειτουργία της Κυπριακής Δημοκρατίας. Αποτέλεσμα υποχωρήσεων και συμβιβασμών στη Ζυρίχη ερήμην του κυπριακού λαού, με την Τουρκία να ετοιμάζεται να εκμεταλλευτεί τις αγκυλώσεις και την έλλειψη της δημοκρατικής αρχής για λειτουργικότητα ως κράτος δικαίου.

3. Τούτο κατά προφανή αντίφαση σε σχέση ακόμα και με ότι το ίδιο το Σύνταγμα προβλέπει στο Άρθρο 61 ως εξουσία της Βουλής των Αντιπροσώπων να νομοθετεί επί “παντί θέματι”, εξαιρουμένων μόνο των θεμάτων εκείνων που ανατέθηκαν στις Κοινοτικές Συνελεύσεις!

4. Η πρόθεση για τροποποίηση του Συντάγματος το 1963 ξεδίπλωσε και αποκάλυψε έκτοτε τα επεκτατικά σχέδια που εφάρμοσε και εφαρμόζει σε βάρος της Κυπριακής Δημοκρατίας η Τουρκία.

5. Τότε χρειάστηκε η επίκληση του δικαίου της ανάγκης, που έδωσε λύση και διασώθηκε το κράτος και οι θεσμοί του, παρά την “αυτόβουλη” εγκατάλειψη των αξιωμάτων και θεσμικών θέσεων που κατείχαν οι Τουρκοκύπριοι [Υπόθεση *The Attorney General of the Republic v. Mustafa Ibrahim and others* (1964) 1 CLR 195]. Μια δικαστική λύση που υιοθέτησαν μεταγενέστερα και άλλες χώρες.

6. Τέθηκαν έκτοτε κάποια ελάχιστα κριτήρια για την εφαρμογή του δόγματος:

- (α) Έκτακτη και εξαιρετικής σημασίας αναπόφευκτη ανάγκη.
- (β) Αδυναμία εναλλακτικής θεραπείας.

(γ) Η αναλογικότητα των νομοθετικών μέτρων σε σχέση με την ανάγκη.

(δ) Προσωρινότητα, ενόσω διαρκούν οι εξαιρετικές περιστάσεις.

Η τροποποίηση γίνεται διά νόμου ως κάθε άλλος νόμος, απαιτεί όμως ειδική πλειοψηφία [Άρθρο 182(3) του Συντάγματος].

7. Έπρεπε και πρέπει να γίνεται η όποια αναγκαία τροποποίηση με εξαιρετική φειδώ, για να μην προσφέρουμε “δικαιολογίες” στην Τουρκία να μιλά πέρα από δήθεν δύο λαούς, δύο γλώσσες, δύο θρησκείες, δύο κράτη, για δύο ήδη υπαρκτά ξεχωριστά Συντάγματα. Ας μη διαφεύγει της προσοχής πως υπάρχουν συμφέροντα, ακόμη και πέρα από την Τουρκία, που επιθυμούν την εξαφάνιση της Κυπριακής Δημοκρατίας.

8. Στην Πρώτη Τροποποίηση με τον Νόμο 95/89, που αφορούσε το Άρθρο 111 του Συντάγματος, δεν άσκησε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας τότε το δικαίωμα Αναφοράς για γνωμάτευση από το Ανώτατο Δικαστήριο (Άρθρο 140 του Συντάγματος), όμως η Εκκλησία της Κύπρου προσέφυγε με βάση το Άρθρο 149 του Συντάγματος, πλην όμως η αίτηση αυτή για δικονομικούς λόγους απορρίφθηκε [Εκκλησία της Κύπρου ν. Βουλής των Αντιπροσώπων κ.ά. (1989) 3 ΑΑΔ 3406].

Υπήρξε επίσης και άλλη τότε προσφυγή της Εκκλησίας με βάση το Άρθρο 139 του Συντάγματος, η οποία όμως απορρίφθηκε από την ολομέλεια του Ανωτάτου, γιατί κρίθηκε ότι η προσφεύγουσα δεν είναι “Αρχή” σύμφωνα ή στα πλαίσια στου Άρθρου 139 του Συντάγματος [Αυτοκέφαλος Εκκλησία της Κύπρου ν. Βουλής των Αντιπροσώπων (Αρ. 4) (1990) 3 ΑΑΔ 338].

9. Η καταφυγή στο δίκαιο της ανάγκης, πέρα από την πολιτική σημασία που προφανώς ενέχει, αποτελεί και την πρώτη βαθιά εξ ανάγκης νομοθετική όμως τροποποίηση στη λειτουργία και απονομή της δικαιοσύνης με τον Νόμο 33/64, όπου κυρίως, αντί των δύο Ανωτάτων Δικαστηρίων, προβλέφθηκε ένα (το γνωστό σ’ όλους μας Ανώτατο Δικαστήριο όπως λειτούργησε και λειτουργεί μέχρι και σήμερα). Νόμος που ως

δίκαιο της ανάγκης κατέδειξε ότι ήταν δυνατή η διάσωση του κράτους παρά την όχι τυχαία Τουρκανταρσία του 1963-1964.

10. Τελικά η εκτελεστική εξουσία και η Βουλή προώθησαν σε ό,τι αφορά στη δικαιοσύνη με συναινετικές και αντιπαραθετικές απόψεις, δύο βαθιές συνταγματικές τομές ή τροποποιήσεις. Είναι η Όγδοη και η Δέκατη Έβδομη τροποποίηση του Συντάγματος, με κύριο στόχο να επιτύχουν τον εκσυγχρονισμό του τρόπου και του χρόνου ολοκλήρωσης των διαδικασιών απονομής της δικαιοσύνης.

Η Πρώτη αφορούσε στην ίδρυση του Διοικητικού Δικαστηρίου [Νόμος αρ. 130(Ι)/2015] και τώρα (2022) η Δέκατη Έβδομη εισήγαγε, με μια εκτεταμένη και βαθύτατη τομή, μεγάλες αλλαγές και προσδοκίες. Μάλιστα περιλήφθηκε και πρόβλεψη για τρίτο βαθμό δικαστικής δικαιοδοσίας.

11. Είναι γεγονός ότι το Σύνταγμα του 1960 καθιέρωσε δύο βαθμούς ως δικαστική δικαιοδοσία, μάλιστα πρόβλεψε δύο Ανώτατα Δικαστήρια, το ένα Συνταγματικό (Άρθρα 133-151) και το Ανώτατο Δικαστήριο (Άρθρα 152-164). Ειδικά σε ό,τι αφορά στο Άρθρο 146 του Συντάγματος, καθιερώθηκε με τον Νόμο αρ. 33/64 η πρωτόδικη (μονομελής) κρίση με δικαίωμα έφεσης ενώπιον ομάδας δικαστών Ανωτάτου, ενίοτε δε και της πλήρους ολομέλειας (ακόμη και σε πρώτο βαθμό). Ας μη διαφύγει της προσοχής πως σε ό,τι αφορά τη διοικητική δικαιοσύνη υπήρχε κατά το Σύνταγμα (Άρθρο 146) ένας και μόνο βαθμός.

Με την Όγδοη Τροποποίηση του Συντάγματος περί το Άρθρο 146 του Συντάγματος με τον Νόμο αρ. 130(Ι)/2015 προβλέφθηκε η μεταφορά όλων των προσφυγών που εκκρεμούσαν ενώπιον του Ανωτάτου Δικαστηρίου στο νέο δικαστήριο (όχι όμως όσες είχαν επιφυλαχθεί πριν από την Όγδοη Τροποποίηση, οι οποίες παρέμειναν στον φυσικό δικαστή για απόφαση).

12. Χάριν της ιστορίας πρέπει να σημειωθεί ότι η τροποποίηση που δημιούργησε το Διοικητικό Δικαστήριο, με την πρόβλεψη, όπως ήδη ανέφερα, ότι όλες οι εκκρεμούσες θα μεταφέρονταν από την πρωτόδικη δικαιοδοσία του Ανώτατου Δικαστηρίου στο νέο Διοικητικό Δικαστήριο, προέκυψε, όπως θα αναφέρω πιο κάτω, και με την ανεπίτρεπτη συνδρομή/συμμετοχή μελών του Ανωτάτου Δικαστηρίου.

Το νέο Δικαστήριο λειτούργησε από την 1^η Ιανουαρίου 2015 και παρήγαγε και παράγει έργο με εξειδικευμένη γνώση και ταχύτητα ως πρωτόδικη δικαιοδοσία. Η συνταγματικότητα του νόμου τούτου αμφισβητήθηκε και έτυχε εξέτασης σε πρώτο βαθμό από το ίδιο το Διοικητικό Δικαστήριο (σε πλήρη σύνθεση), ενώ ζητήθηκε να τεθεί το θέμα εξαρχής ενώπιον της ολομέλειας. Έτσι το όργανο στο οποίο αφορούσε η συνταγματική αμφισβήτηση έκρινε το ίδιο τη συνταγματικότητα του!

Στην έφεση που επακολούθησε τέθηκε πρόσθετο θέμα που αφορούσε το ίδιο το Ανώτατο Δικαστήριο, αφού σε σχετικά πρακτικά της αρμόδιας κοινοβουλευτικής επιτροπής της Βουλής καταγράφηκε η ενεργός ανάμειξη του τότε Προέδρου και ομάδας τότε μελών του Ανώτατου Δικαστηρίου σε σειρά διαφορετικών συνεδριάσεων στο προπαρασκευαστικό στάδιο για την ετοιμασία του νόμου. Μάλιστα ενέκριναν την τελική μορφή της συνταγματικής τροποποίησης! Ιστορικό στο οποίο θα επανέλθω αργότερα.

Προφανώς, θα μπορούσε να ιδρυθεί το νέο Διοικητικό Δικαστήριο με αρμοδιότητα για όλες τις νέες προσφυγές και όσες κατά τη δικαστική διαδικασία, πριν ολοκληρωθούν, θα παραπέμπονταν από το Ανώτατο Δικαστήριο, όπου είχαν καταμεριστεί, και τύγγχαναν προώθησης, μετά από ενημέρωση, για να ακουστούν οι απόψεις των διαδίκων.

Έμμεσα τούτο μπορεί να συναχθεί και από μια σειρά αποφάσεων του Εφετείου (Α.Ε. 95/12, Χριστοδουλίδης ν. Πανεπιστημίου Κύπρου ημερ. 6.7.2018) που, μετά από ανατροπή της πρωτόδικης απορριπτικής απόφασης, η υπόθεση παραπέμφθηκε προς εκδίκαση των άλλων λόγων ακύρωσης και πάλι στο Διοικητικό Δικαστήριο, απόφαση που

καταδεικνύει ότι μετά την ίδρυση του Διοικητικού Δικαστηρίου θα μπορούσε να μην αποφασίζετο νομοθετικά αυτή η “μεταφορά” με απαίτηση του νομοθέτη.

13. Η τελευταία τώρα, νέα, Δέκατη Έβδομη τροποποίηση του Συντάγματος αφορά στα Άρθρα 136, 144, 146 και 155 του Συντάγματος, ενώ προέβλεπε ότι θα πρέπει να ακολουθήσει η νομοθετική, μεταξύ άλλων, ρύθμιση με τις διαφοροποιήσεις στη δομή των δικαστηρίων. Ήταν όμως αναγκαία πολιτικά, νομικά και πραγματικά αυτή η τροποποίηση; Συντελεί στην επίσπευση εκδίκασης των εκκρεμουσών υποθέσεων; Ενίσχυσε την προώθηση της ταχείας εκδίκασης στο επίπεδο των Επαρχιακών Δικαστηρίων; Ήταν άγνωστη δυνατότητα η “τριτοβάθμια” εξουσία ή μήπως εφαρμόστηκε ήδη στην πράξη από το δικαστήριο, όταν προκλήθηκε περί τούτου και αφορούσε ειδικά στην εξαφάνιση ή διόρθωση μιας προφανούς ατέλειας ή σφάλματος μιας απόφασης δικαστηρίου δεύτερου βαθμού;

Το πρώτο δεδομένο είναι ότι η νομολογία καταδεικνύει ότι το Ανώτατο Δικαστήριο εφάρμοσε στη δικαιοδοτική του εξουσία, πέρα από ότι πρόβλεπε το Σύνταγμα, την “τριτοβάθμια” εξέταση, χάριν της πλήρους απονομής της δικαιοσύνης. Συγκεκριμένα, το 2001, ενώ υπήρχε ήδη απόφαση πενταμελούς Εφετείου, η πλήρης ολομέλεια του Ανωτάτου Δικαστηρίου ομόφωνα [Υπόθεση Πουλλή (2001) 3 ΑΑΔ 1060] τόνισε:

«Δεν απαιτείται προδιαγεγραμμένη ενέργεια ή συγκεκριμένο δικονομικό διάβημα για την κινητοποίηση του δικαστηρίου να εκπληρώσει το οφειλόμενο προς τη δικαιοσύνη χρέος και να παραμερίσει άκυρη απόφαση. Εφόσον τα γεγονότα που εκθέτουν την απόφαση σε ακύρωση περιέλθουν σε γνώση του, το ίδιο το δικαστήριο μπορεί να θέσει το θέμα και να δράσει, αφού ακούσει πάντα ενδιαφερόμενο».

Μια αναγκαία παρένθεση, για να αναφέρω τη δυνατότητα διεύρυνσης του αριθμού δικαστών σε μια δίκη, ώστε μια έφεση να εκδικαστεί από την ολομέλεια, ως επεξηγήθηκε

στην ενδιάμεση απόφαση της 16^{ης} Ιουλίου 2019 στις ΕΔΔ 177/18 και άλλες (Υπουργείο Οικονομικών κ.ά. ν. Αυγουστή και κ.ά.), όπου λέχθηκαν τα εξής:

«Οι εφέσεις αυτές τέθηκαν ενώπιον της Πλήρους Ολομέλειας του Ανωτάτου Δικαστηρίου μετά από απόφαση του Τριμελούς Εφετείου, ενώπιον του οποίου εκκρεμούσαν, κατόπιν αιτήματος του Γενικού Εισαγγελέως, με το οποίο συμφώνησαν όλες οι πλευρές. Οι λόγοι που προβλήθηκαν είναι η μεγάλη συνταγματική και πολιτειακή τους σημασία και οι δραστικές συνέπειες που ενδεχομένως θα έχει η απόφαση, τόσο στην εθνική οικονομία, όσο και σε δεκάδες χιλιάδες υπαλλήλους του δημόσιου και ευρύτερου δημόσιου τομέα.

Το Τριμελές Εφετείο, πριν λάβει την απόφασή του για παραπομπή στην Πλήρη Ολομέλεια, είχε διαβούλευση με όλα τα Μέλη του Ανωτάτου Δικαστηρίου σύμφωνα με την πρακτική που ακολουθείται».

Υπάρχουν και άλλες ανάλογες αποφάσεις με τις οποίες τονίστηκε ότι ήταν δυνατή *«[...] Η έγερση θέματος ενώπιον δικαστηρίου της Πολιτείας, είτε μέσω καθιερωμένου τύπου διαδικασίας είτε με άτυπο διάβημα [...]»* [Σ. Καρατσής κ.ά. (2001) 3 ΑΑΔ 220]».

Ακολούθησε, μεταξύ άλλων, ανάλογων, αποφάσεων, η αναθεωρητική έφεση Αδάμου κ.ά. ν. Κυπριακής Δημοκρατίας (Α.Ε. 54/14), απόφαση ημερομηνίας 15.6.2015, με αίτημα επανανοίγματος μετά την έκδοση απόφασης που υπέβαλε μάλιστα η ίδια η Νομική Υπηρεσία και στην οποία κρίθηκε από το Ανώτατο Δικαστήριο ως Αναθεωρητικό Εφετείο ότι *«[...] ενυπάρχει σύμφυτη δικαιοδοσία προς θεραπεία ατέλειας στη δικαστική διαδικασία, οποτεδήποτε τούτο επιβάλλεται από τη διασφάλιση της λειτουργίας του δικαστηρίου ως δικαστηρίου της δικαιοσύνης».*

Άλλωστε, όπως είναι καθιερωμένο αξίωμα, «δικαστική υπόθεση τερματίζεται με δικαστική πράξη», η οποία προφανώς πρέπει να είναι αποτέλεσμα δίκαιης δίκης. Συνεπώς, και χωρίς τη νέα τώρα συνταγματική τροποποίηση, η τριτοβάθμια εξέταση επί

συγκεκριμένων και προφανών σφαλμάτων ήταν καθήκον για την πλήρη απονομή της δικαιοσύνης. Τούτο προβλέπεται ως καθήκον και από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

14. Κυρίως όμως την αναγκαιότητα της ύπαρξης της Δέκατης Έβδομης Τροποποίησης του Συντάγματος θα πρέπει να την εξετάσει κάθε αντικειμενικός τρίτος και υπό το πρίσμα των λόγων που οδήγησαν στη νέα νομοθεσία, να διαβάσει πίσω από τα γράμματα και όσα αναφέρει το «Προοίμιο» (Νόμος αρ. 103(Ι)/2022), όπου, μεταξύ άλλων, ένας εκ των λόγων για την τροποποίηση είναι και η αναφορά σε ό,τι αφορά στην «[...] συγκέντρωση μεγάλου εύρους δικαιοδοσίας, αρμοδιοτήτων και ευθυνών [...]» υπέρ του Ανωτάτου Δικαστηρίου.

Μια ξεκάθαρη “ανάμειξη” στα όσα προσέφερε με βάση το δίκαιο της ανάγκης από το 1964 η δικαστική εξουσία διά του Ανωτάτου Δικαστηρίου. Μάλιστα θέση αντιφατική με το γεγονός ότι είναι η ίδια η Βουλή που εισήγαγε ως αναγκαία τότε ρύθμιση τα όσα περιέχει ο Νόμος αρ. 33/64. Θέση η οποία, μαζί και με άλλες ανάλογες αναφορές του Προοιμίου, ομοιάζουν ή τείνουν να θεωρηθούν ως θέματα αντιφατικά και άσχετα με το δίκαιο της ανάγκης και ως επέμβαση των δύο άλλων εξουσιών (εκτελεστικής και νομοθετικής) στη διακρινόμενη δικαστική εξουσία! Μάλιστα ομοιάζει η θέση αυτή με βαρύτατη σε σημασία επίκριση ενός) σε λειτουργία Ανωτάτου Δικαστηρίου για το «εύρος των αρμοδιοτήτων και ευθυνών του».

Μηδενισμός μήπως για το πώς ασκήθηκαν και πώς δημιουργήθηκε διαδοχικά η νομολογία από το 1964; Με πρόσθετη μάλιστα αντίφαση με τον μηδενισμό και του Νόμου της Βουλής αρ. 158(Ι)/99 (για τις γενικές αρχές διοικητικού δικαίου), που προέκυψε ως κωδικοποίηση νομολογίας! Δηλαδή τώρα με τη Δέκατη Έβδομη Τροποποίηση, με στόχο τον εκσυγχρονισμό της δικαιοσύνης, η εκτελεστική και νομοθετική εξουσία «επιβράβευσαν» το από το 1964 έργο του Ανωτάτου Δικαστηρίου, με το υπονοούμενο

για υπερβολικό “εύρος” των αρμοδιοτήτων, που για 58 χρόνια άσκησε το Ανώτατο Δικαστήριο, κατά τον Νόμο αρ. 33/64!

Είναι και γι’ αυτό τον λόγο που υπήρξαν προειδοποιήσεις (κυρίως από δικηγόρους) πριν από την ψήφιση της Δέκατης Έβδομης τροποποίησης για τη σημασία του «δικαίου της ανάγκης» (ως ο νόμος αρ. 33/64 καθιέρωσε) και την έμμεση αποδόμησή του. Πρόσθετα δεν πρέπει να ξεχνάμε την αναφορά περί τούτου σε μια πρόσφατη συνέντευξη του Προέδρου του Ανωτάτου Δικαστηρίου στον “Φιλελεύθερο” που ανέφερε και τούτα:

«[...] μεταξύ των μελών του Ανωτάτου Δικαστηρίου εκφράστηκαν και αναπτύχθηκαν, μέσα από γόνιμο διάλογο, διαφορετικές απόψεις, σκέψεις και θέσεις.

Απηχούσαν, σε κάθε περίπτωση, τις γνήσιες ανησυχίες και προβληματισμούς όλων μας, δεδομένης της σοβαρότητας του θέματος και των συνεπειών που ενέχει στο μέλλον της Δικαιοσύνης στη χώρα μας».

Προφανέστατα δεν υπήρξε για την εν λόγω τροποποίηση η ίδια, ως ονομάστηκε δικαστικά, “σύμφωνη συνδρομή” του Ανωτάτου Δικαστηρίου στη διαμόρφωση από τη Βουλή, ως έγινε τότε με την Όγδοη Τροποποίηση, “συνδρομή” τότε για την οποία, όταν ηγέρθη στην έφεση ζήτημα παραβίασης της διάκρισης των εξουσιών και της έννοιας της δίκαιης δίκης, κρίθηκαν σε ενδιάμεση απόφαση της πλήρους ολομέλειας τα ακόλουθα:

«Είναι ορθό ότι έγιναν διαβουλεύσεις μεταξύ του Ανωτάτου Δικαστηρίου, του Υπουργού Δικαιοσύνης και της Βουλής των Αντιπροσώπων αναφορικά με το ζήτημα της δημιουργίας Πρωτοβάθμιου Διοικητικού Δικαστηρίου. Το Ανώτατο Δικαστήριο τάχθηκε υπέρ της δημιουργίας τέτοιου Δικαστηρίου, για σκοπούς οι οποίοι έγιναν γνωστοί, και είναι η ελάφρυνση του Ανωτάτου Δικαστηρίου από μεγάλο μέρος της εργασίας του. Όμως, το Ανώτατο Δικαστήριο, είτε διά του Προέδρου είτε διά των Μελών του, ουδέποτε ενεπλάκη σε νομοτεχνική ή άλλη παρόμοια εργασία, διά της οποίας εξέτασε εκ προοιμίου τη

συνταγματικότητα των προνοιών των νόμων διά των οποίων δημιουργήθηκε το Διοικητικό Δικαστήριο.

Θεωρούμε, λοιπόν, υπό τις περιστάσεις, ότι η καταρχήν θετική στάση του Ανωτάτου Δικαστηρίου για την ίδρυση του Διοικητικού Δικαστηρίου δεν προδικάζει καθ' οιονδήποτε τρόπο την κρίση του Προέδρου και των Μελών του Ανωτάτου Δικαστηρίου αναφορικά με τη συνταγματικότητα των προνοιών των σχετικών νόμων και, κατά συνέπεια, θεωρούμε ότι δεν υφίσταται οποιοσδήποτε λόγος για εξαίρεση είτε του Προέδρου είτε και Μελών του Ανωτάτου Δικαστηρίου».

Τα πρακτικά της αρμόδιας επιτροπής υπάρχουν και ομιλούν.

Τώρα η νέα τροποποίηση περί τη δικαιοσύνη φαίνεται ότι δεν έχει υπέρ της ούτε την «καταρχήν θετική στάση του Ανωτάτου Δικαστηρίου», γιατί έχει ως αφορμή ή στόχο και τον “περιορισμό” (λέγε επέμβαση στη δικαστική ανεξαρτησία) του “εύρους” αρμοδιοτήτων του Ανωτάτου Δικαστηρίου. Οψόμεθα.

Το απλό ερώτημα όμως παραμένει μήπως ήταν δυνατές στα πλαίσια του Νόμου αρ. 36/64 (ως τροποποιήθηκε) η όλη αναβάθμιση και μορφές λειτουργίας της απονομής της Δικαιοσύνης, αντί των δύο συνταγματικών τροποποιήσεων.

15. Όμως κριτική πρέπει να γίνει και στο γεγονός ότι επί εξήντα δύο έτη και ενώ υπάρχουν συνταγματικές πρόνοιες που επιβάλλουν να γίνουν οι αναγκαίες νομοθετικές προβλέψεις, δεν έγιναν ποτέ, ενώ μάλιστα αφορούν στην προστασία του δικαιώματος (Άρθρο 30) καταφυγής στη δικαιοσύνη κατά τα Άρθρα 146(5) και 150 του Συντάγματος, το γνωστό κενό περί τη δυνατότητα τιμωρίας όσων δεν συμμορφώνονται ενεργά σε σχέση με ακυρωτική απόφαση του δικαστηρίου. Τούτο μάλιστα, ενώ το Άρθρο 35 του Συντάγματος ρητά επιβάλλει σε όλους σεβασμό των ατομικών δικαιωμάτων, ένα των οποίων είναι και η καταφυγή στη δικαιοσύνη (Άρθρο 30).

Φαίνεται ότι και ο εκσυγχρονισμός τώρα της παροχής ολοκληρωμένης δικαιοσύνης, σταματά με τη σύμπραξη εκτελεστικής και νομοθετικής εξουσίας, που ανέχονται η διοίκηση να παρανομεί, μη σεβόμενη τη δικαστική κρίση που διαπιστώνει ακυρότητα και/ή παρανομία στις διοικητικές αποφάσεις. Τούτο γιατί δεν υπάρχει νομοθετική ρύθμιση και/ή πρόνοια, για να τιμωρείται η διοίκηση, όταν δεν συμμορφώνεται άμεσα και ενεργά με το δεδिकाσμένο [Κυπριακή Δημοκρατία ν. Θαλασσινού (1991) 3 ΑΑΔ 203]. Κατάσταση που δεν επιβεβαιώνει την έννοια του κράτους δικαίου και που αποτελεί σαφώς ένα από τα πλέον προκλητικά δεδομένα ατιμωρησίας που παραβιάζει την έννοια της δίκαιης δίκης και το περί δικαίου αίσθημα του πολίτη! Προφανώς συνετέλεσε στη διαπλοκή και διαφθορά, στην οποία όλοι αναφέρονται, πλην όμως χωρίς να λαμβάνονται μέτρα, ως εν προκειμένω, που είναι και συνταγματική επιταγή.

Η δυνατότητα τιμωρίας, κατά το Άρθρο 150 του Συντάγματος, παραμένει χωρίς πραγματική “ουσία”, αφού η μη ύπαρξη νόμου (ως η νομολογία υπέδειξε) είναι υπαρκτό και καθιερωμένο φαινόμενο. Διευκολύνει τη γνωστή στη νομική θεωρία και στη νομολογία ως “αλαζονική” στάση της διοίκησης αναφορικά με την αντιμετώπιση της δικαστικής ακυρωτικής απόφασης. Μια στάση μη συμμόρφωσης της διοίκησης, ως έκδηλη μορφή περιφρόνησης προς τη δικαστική απόφαση, που ανατρέπει την έννοια του κράτους δικαίου, νοοτροπία και στάση οι οποίες προφανώς πλήττουν την πίστη του πολίτη στη συνέπεια των θεσμών, στη χρηστή διοίκηση και στο δεδिकाσμένο, αφού ο λόγος για τον οποίο κάποιος καταφεύγει στη δικαιοσύνη αποβλέπει στο να επιτύχει την ουσιαστική δικαίωσή του. Δυστροπία που δεν είναι τυχαία και η οποία καθιερώθηκε διαχρονικά, γιατί γνωρίζει καλά η διοίκηση διά της νομολογίας ότι δεν υπάρχει μέθοδος να υποστεί συνέπειες ως αυτές που προβλέπει το ίδιο το Σύνταγμα [Άρθρα 146(5) και 150], αφού δεν υπάρχει νόμος περί τούτου. Συνέπειες που θα έπρεπε να προβλέπουν τιμωρία μέχρι

και με φυλάκιση, στην περίπτωση αδιαφορίας ή μη συμμόρφωσης κατά τρόπο ενεργό και άμεσο προς το ακυρωτικό αποτέλεσμα.

Η απονομή της δικαιοσύνης περιλαμβάνει προφανώς την υποχρέωση προς συμμόρφωση και εφαρμογή των διοικητικών δικαστικών αποφάσεων. Τότε και μόνο θα έχουμε αποτελεσματική προστασία ενός διαδίκου και αποκατάσταση της νομιμότητας, εάν η διοίκηση συμμορφωθεί ενεργά.

16. Πρέπει επιτέλους αυτό το συνταγματικό καθήκον να εκπληρωθεί. Άλλως, θα θεωρηθεί η συνέχιση της αδράνειας αυτής ως οριστικοποίηση και επιβράβευση μιας αυθαίρετης “τακτικής” που διαμορφώνει “διαλυτική” αντίληψη περί τη νομιμότητα και επιβεβαιώνει ότι η ανομία έχει δυνατότητα να υπερισχύσει του νόμου.

Πρόκειται για ένα τεράστιο κενό ιδιαίτερα μετά την ένταξή μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και παρά τη νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου, που υπέδειξε εδώ και πολλά χρόνια (από το 2016) τα εξής, μεταξύ άλλων, στην Αναθεωρητική Έφεση 27/09, Επαμεινώνδα ν. Δήμου Λεμεσού ημερ. 28.3.2016:

«Η αποτελεσματική απονομή της δικαιοσύνης περιλαμβάνει και την εφαρμογή των διοικητικών δικαστικών αποφάσεων [...]

Η καταδικαστική απόφαση του ΕΔΑΔ στην υπόθεση Hornsby v. Greece, Application no. 18357/91, ημερομηνίας 19.3.1997, έφερε στο προσκήνιο το πρόβλημα της μη συμμόρφωσης των διοικητικών αρχών προς δικαστικές αποφάσεις. Κρίθηκε πως το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη θα ήταν άνευ περιεχομένου, εάν η εθνική έννομη τάξη ενός συμβαλλόμενου κράτους επέτρεπε τη μη εφαρμογή μίας οριστικής δεσμευτικής δικαστικής απόφασης, ενώ υποδείχθηκε παράλληλα η σύμπτωση των συμφερόντων των διοικητικών αρχών, οι οποίες αποτελούν συστατικό στοιχείο κράτους υποκείμενου στο κράτος δικαίου, με την ανάγκη για την ορθή απονομή της δικαιοσύνης. Η αποτελεσματική προστασία ενός διάδικου, ειδικά σε διοικητικές δικαστικές διαδικασίες, και η αποκατάσταση της

νομιμότητας προϋποθέτουν την υποχρέωση των διοικητικών αρχών να συμμορφωθούν με τις δικαστικές αποφάσεις.

Όταν οι διοικητικές αρχές αρνούνται ή αποτυγχάνουν ή καθυστερούν να συμμορφωθούν, οι εγγυήσεις που απολαμβάνει ο διάδικος δυνάμει του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ κατά τη δικαστική φάση της διαδικασίας στερούνται του σκοπού τους (“devoid of purpose”). Οι καταδικαστικές αποφάσεις του ΕΔΑΔ εναντίον της Ελλάδας στην *Hornsby* και άλλες υποθέσεις που την ακολούθησαν τελικά οδήγησαν την ελληνική πολιτεία στην αναθεώρηση συνταγματικών διατάξεων και την ψήφιση του εκτελεστικού του συντάγματος νόμου 3068/2002 αναφορικά με τη συμμόρφωση της διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις, ο οποίος καθιερώνει ένα σύστημα ελέγχου της συμμόρφωσης της διοίκησης».

Η μη εκπλήρωση της συνταγματικής επιταγής για «ενεργό συμμόρφωση» από πλευράς διοίκησης δεν μπορεί να μην επιφέρει συνέπειες. Είναι θέμα χρηστής διοίκησης και ίσης αντιμετώπισης από το δίκαιο κάθε παρανομίας. Και όμως, παρά τις πολλαπλές και για χρόνια επικρίσεις, συντρέχει μια παράδοξη αποφυγή καθιέρωσης νομοθετικά αυτής της ανάγκης για θέσπιση συνεπειών.

17. Αντί επιλόγου

Το παρελθόν διδάσκει ότι η επιδιωκόμενη λύση θα πρέπει να διασφαλίσει ότι θα είναι βιώσιμη λειτουργικά, δίκαια και κατά τις αρχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ο κυρίαρχος λαός δικαιούται να γνωρίζει και να απαιτεί κυριαρχικά να υπάρχει για κάθε θεσμική εξουσία τέτοια δράση που να αναδεικνύει όντως την ύπαρξη κράτους δικαίου στα πλαίσια της διάκρισης των εξουσιών.

Παράλληλα πρέπει να υπάρξουν οι μηχανισμοί για διόρθωση των λαθών του παρελθόντος όλων μας.

Εμείς διαβεβαιούμε ότι θα ακολουθήσει ως προσπάθεια των πρώην και τέως βουλευτών μια ακόμη αναγκαία καταγραφή του «ισχύοντος αλλά μη ορθού».

Ευχαριστώ που με ακούσατε.

ΠΡΩΗΝ ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ:

(ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΛΗΡΙΔΗΣ)

Πρόσφατα η Βουλή των Αντιπροσώπων ενέκρινε τη Δέκατη Έκτη και Δέκατη Έβδομη τροποποίηση του Συντάγματος.

Η Δέκατη Έκτη τροποποίηση του Συντάγματος [Νόμος αρ. 67(1)/2022] αφορά στην τροποποίηση της παραγράφου 4, του Άρθρου 3 του Συντάγματος, για να καταστεί η δυνατότητα χρήσης της αγγλικής γλώσσας στο Εμπορικό Δικαστήριο και το Ναυτοδικείο ως νόμος ήθελε ορίσει.

Η Δέκατη Έβδομη τροποποίηση του Συντάγματος, η οποία επίσης εγκρίθηκε σχεδόν ομόφωνα, αφορά στη μεταρρύθμιση της ανωτάτης βαθμίδας των δικαστηρίων και επέφερε τροποποιήσεις, μεταξύ άλλων, στα Άρθρα 136 του Συντάγματος, διευρύνοντας τη δικαιοδοσία του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου, όχι μόνο επί των θεμάτων που έπονται του άρθρου αυτού, αλλά και επί θεμάτων ως νόμος ήθελε ειδικά ορίσει.

Περαιτέρω, αντικαταστάθηκε η παράγραφος 1 του Άρθρου 144 του Συντάγματος, ούτως ώστε να καταστεί δυνατή η παραπομπή στο Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο συνταγματικών θεμάτων τόσο από τα κατώτερα δικαστήρια όσο και από το νέο Ανώτατο Δικαστήριο.

Περαιτέρω, τροποποιήθηκε το Άρθρο 146 του Συντάγματος, για να καταστεί δυνατή η εκδίκαση εφέσεων από το Εφετείο, το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο, ως επίσης και η δυνατότητα διά νόμου να καθοριστούν θέματα επί των οποίων θα γίνεται ουσιαστικός έλεγχος στο πλαίσιο του διοικητικού δικαίου.

Επίσης τροποποιήθηκε το Άρθρο 155, για να επιτραπούν εφέσεις στο νέο Ανώτατο Δικαστήριο και για τη δημιουργία επίσης του νέου Εφετείου.

Κατά τη διάρκεια των συζητήσεων που προηγήθηκαν της Δέκατης Έβδομης Τροποποίησης του Συντάγματος αμφισβητήθηκε η αναγκαιότητα και η χρησιμότητα γενικά της μεταρρύθμισης της δικαιοσύνης με τη δημιουργία ενός νέου Εφετείου, ενός νέου Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου και ενός νέου Ανωτάτου Δικαστηρίου.

Οι λόγοι οι οποίοι συνηγορούσαν υπέρ της αναγκαιότητας της προτεινόμενης μεταρρύθμισης ήσαν οι εξής:

1. Η δημιουργία του νέου Εφετείου ήταν μία από τις συστάσεις της Επιτροπής Ιρλανδών Μαρτίου 2018, για να αντιμετωπισθεί, μεταξύ άλλων, το backlog, αλλά και να εκδικάζονται οι εφέσεις με ταχύτερους ρυθμούς. Λόγω του διαχωρισμού του νέου Εφετείου σε εξειδικευμένα τμήματα και τη στελέχωσή τους από δικαστές ειδικούς στην αρμοδιότητα των τμημάτων. Εξειδίκευση σημαίνει ταχύτητα και ποιότητα. Να σημειωθεί ότι εκκρεμούν περίπου 5 000 εφέσεις οι οποίες θεωρούνται καθυστερημένες και επιπρόσθετα ο χρόνος εκδίκασής τους είναι από έξι έως οκτώ έτη. Με τις νέες ρυθμίσεις οι επηρεαζόμενοι, τουλάχιστον 15 000 διάδικοι, θα ευεργετηθούν, εφόσον με τον καταμερισμό εκδίκασης των εφέσεων αυτών μεταξύ του δευτεροβάθμιου εφετείου και της τριτοβάθμιας δικαιοδοσίας που δημιουργείται αναμένεται ότι οι υποθέσεις τους θα εκδικαστούν εντός δύο έως τριών ετών.
2. Η δημιουργία του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου ως τριτοβάθμιου δικαστηρίου θα στελεχωθεί μεσοπρόθεσμα με εξειδικευμένους στην αρμοδιότητά του δικαστές και θα παρέχεται έτσι ταχύτητα και ποιότητα για τον πολύ νευραλγικό αυτό τομέα του δικαίου που επηρεάζει άμεσα τη διακυβέρνηση του τόπου. Περαιτέρω, με την τροποποίηση του Άρθρου 144 του Συντάγματος παρέχεται η δυνατότητα άμεσης επίλυσης συνταγματικών θεμάτων μεγάλης σπουδαιότητας. Παρομοίως, το νέο Ανώτατο Δικαστήριο θα λειτουργεί σε δύο τμήματα με εξειδικευμένη στελέχωση σε ποινικές και αστικές υποθέσεις. Ο αριθμός των

δικαστών στην τριτοβάθμια δικαιοδοσία αυξάνεται κατά τρεις δικαστές, με σύνολο δικαστών δεκαέξι, και με δεδομένο ότι αναιρέσεις στην τριτοβάθμια δικαιοδοσία θα γίνονται μόνο για θέματα μεγάλης σπουδαιότητας και σημασίας, δεν θα υπάρχουν καθυστερήσεις και η ποιότητα των αποφάσεων θα είναι σαφώς καλύτερη.

3. Με τις νέες ρυθμίσεις του νέου Ανωτάτου Δικαστικού Συμβουλίου συμμετέχουν πλέον, χωρίς δικαίωμα ψήφου, ο Γενικός Εισαγγελέας, ο πρόεδρος του Παγκύπριου Δικηγορικού Συλλόγου και δύο έμπειροι δικηγόροι, με αποτέλεσμα να δίδεται και απάντηση στην κριτική που ήσκησε η Έκθεση GRECO για το ενδεχόμενο κρονητισμού, δηλαδή δημιουργίας τάσεων εντός του σώματος για προώθηση με συγκεκριμένη μεθοδολογία συγκεκριμένων ατόμων, δικαστών, σε ανώτερες δικαστικές θέσεις. Περαιτέρω, παρέχεται πλέον για πρώτη φορά η δυνατότητα προσφυγής ενώπιον του νέου Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου σε θέματα διορισμών και προαγωγών δικαστών.
4. Δημιουργείται ένα νέο Γνωμοδοτικό Συμβούλιο στο οποίο επίσης συμμετέχουν με τους ίδιους όρους ως ανωτέρω ο Γενικός Εισαγγελέας, ο πρόεδρος του Παγκύπριου Δικηγορικού Συλλόγου και δύο έμπειροι δικηγόροι, με στόχο να καταρτίζουν κατάλογο με τριπλάσιο αριθμό υποψηφίων για κάθε κενωθείσα θέση της τριτοβάθμιας δικαιοδοσίας. Ο κατάλογος, ο οποίος είναι με αλφαβητική σειρά, θα προτείνει στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας δικαστές στην τριτοβάθμια βαθμίδα και, εκ των πραγμάτων, μέσα στον κατάλογο θα συμπεριλαμβάνονται για πρώτη φορά και έμπειροι δικηγόροι. Αναμένεται ότι σταδιακά η επετηρίδα η οποία ετηρείτο από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας στα θέματα διορισμών δικαστών στο Ανώτατο Δικαστήριο σταδιακά θα αντικατασταθεί από πλέον αξιοκρατικά κριτήρια, αλλά θα διασφαλιστεί με αυτό τον τρόπο και η διαφάνεια στον νευραλγικό τομέα της τρίτης εξουσίας της δικαιοσύνης.

5. Απεδείχθη, όπως διαπιστώνεται και στο περιεχόμενο της έκθεσης των Ιρλανδών, ότι ο υπερσυγκεντρωτισμός όλων των εξουσιών που αφορούν τη δικαστική εξουσία στο Ανώτατο Δικαστήριο δεν έφερε τα επιθυμητά αποτελέσματα, όπως διαπιστώνεται εξάλλου και από τον αριθμό των καθυστερημένων υποθέσεων που είναι περίπου 50 000 στα κατώτερα δικαστήρια και 5 000 στο Ανώτατο Δικαστήριο. Με τη δημιουργία και της νέας δικαστικής υπηρεσίας διαχείρισης των δικαστηρίων, που αναμένεται να θεσμοθετηθεί το 2023, και τη δημιουργία του νέου συστήματος στην ανωτάτη βαθμίδα των δικαστηρίων, ως ανωτέρω, ο υπερσυγκεντρωτισμός στο ενιαίο Ανώτατο Δικαστήριο παύει να υφίσταται, με ευεργετικά αποτελέσματα. Ήδη γίνεται περαιτέρω επεξεργασία ρυθμίσεων για αντιμετώπιση και των καθυστερημένων υποθέσεων, δύο ετών και άνω σε ηλικία, στα κατώτερα δικαστήρια. Η Δέκατη Έβδομη τροποποίηση του Συντάγματος επέφερε ριζοσπαστικές ρυθμίσεις και αναμένεται μία νέα εποχή στον τομέα της δικαιοσύνης. Προηγήθηκαν, ως γνωστόν, σωρεία συνταγματικών τροποποιήσεων, της πρώτης γενομένης με το Νόμο αρ. 95/89, με την οποία τροποποιήθηκε το Άρθρο 111 του Συντάγματος, για να καταστεί δυνατή η δημιουργία οικογενειακών δικαστηρίων και ο πολιτικός γάμος.

Ακολούθησαν η Δεύτερη Τροποποίηση με τον Νόμο αρ. 106(1)/96 (τροποποίηση του Άρθρου 63, παρ. 1), για να έχουν το δικαίωμα ψήφου δεκαοκτάρηδες, η Τρίτη Τροποποίηση [Νόμος αρ. 115(1)/96] μετά την απόφαση του εκλογοδικείου στην Υπόθεση **Μαυρογένης**⁹, για να καταστεί δυνατή η πλήρωση κενωθείσας βουλευτικής έδρας, αντί με αναπληρωματική εκλογή, σύμφωνα με τον εκλογικό νόμο, έτσι που ο επιλαχών ή η επιλαχούσα του κόμματος το οποίο κατείχε τη βουλευτική έδρα να εκλέγεται.

⁹ (1996) 1 ΑΑΔ 315.

Η Τέταρτη Τροποποίηση [Νόμος αρ. 104(1)/2002] αφορά στην ανεξαρτητοποίηση των Διοικητή και Υποδιοικητή της Κεντρικής Τράπεζας ενόψει της τότε προοπτικής ένταξής μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η Πέμπτη Τροποποίηση [Νόμος αρ. 127(1)/2006] αφορά σε τροποποίηση Άρθρων του Συντάγματος, για να καταστεί δυνατή η υπεροχή του ενωσιακού δικαίου, η Έκτη Τροποποίηση αφορά στον Νόμο αρ. 51(1)/2010 με τροποποίηση του Άρθρου 17, για να διευρυνθούν οι εξαιρέσεις στο απόρρητο της επικοινωνίας για σοβαρές ποινικές υποθέσεις, η Έβδομη Τροποποίηση με τον Νόμο αρ. 68(1)/2013, για να τροποποιηθεί το Άρθρο 11 του Συντάγματος, έτσι που να επιτρέπεται η απέλαση ακόμα και πολίτη της Δημοκρατίας ή και η έκδοσή του με βάση ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης ή με βάση διεθνή σύμβαση.

Η Όγδοη Τροποποίηση με τον Νόμο αρ. 130(1)/2015 καθιστά δυνατή τη λειτουργία διοικητικών δικαστηρίων και τη δυνατότητα θέσπισης ειδικής νομοθεσίας για τη συμμόρφωση της διοίκησης με ακυρωτικές αποφάσεις.

Με την Ένατη Τροποποίηση με τον Νόμο αρ. 69(1)/2016 διευρύνθηκαν οι εξαιρέσεις του Άρθρου 15 για την προστασία της ιδιωτικής ζωής και κατέστη το πόθεν έσχες δυνατό, η Δέκατη Τροποποίηση με τον Νόμο αρ. 93(1)/2016 κατήργησε και τυπικά τη θανατική ποινή, η Ενδέκατη Τροποποίηση με τον Νόμο αρ. 100(1)/2019 θεσπίστηκε, για να καταστεί δυνατή η οικονομική ανεξαρτητοποίηση της Βουλής, εφόσον ο εκάστοτε Πρόεδρος συντάσσει τον προϋπολογισμό της.

Με τη Δωδέκατη Τροποποίηση με τον Νόμο αρ. 128(1)/2019 επιχειρήθηκε η τροποποίηση του Άρθρου 66, παρ. 2, για να καταστεί δυνατή η πλήρωση αποποινηθείσας ή μη καταληφθείσας θέσης, νόμος ο οποίος κηρύχθηκε αντισυνταγματικός όμως, όπως θα δούμε κατωτέρω.

Με την Δέκατη Τρίτη Τροποποίηση του Συντάγματος [Νόμος αρ. 160(1)/2019] περιορίστηκε το δικαίωμα του εκάστοτε Προέδρου να υποβάλλει υποψηφιότητα εκ νέου, αν έχει υπηρετήσει δύο συνεχόμενες προηγούμενες θητείες, η Δέκατη Τέταρτη Τροποποίηση με τον Νόμο αρ. 16(1)/2019, για να καταστεί η δυνατότητα σε άτομα ηλικίας 21 ετών να είναι βουλευτές, και η Δέκατη Πέμπτη Τροποποίηση με τον Νόμο αρ. 135(1)/2020, για να παρέχεται η δυνατότητα σύντμησης των εβδομήντα πέντε ημερών στις περιπτώσεις προσφυγών ουσιαστικά ενώπιον του Δικαστηρίου Διεθνούς Προστασίας.

Όλες οι τροποποιήσεις έγιναν σύμφωνα με τις πρόνοιες του Άρθρου 182, παρ. 2 και 3 του Συντάγματος, με πλειοψηφία τουλάχιστον 2/3 των ανηκόντων στην ελληνική κοινότητα βουλευτών, με δεδομένο ότι δεν υπάρχουν βουλευτές της τουρκικής κοινότητας. Όλες δικαιολογήθηκαν με το δίκαιο της ανάγκης με δεδομένη τη νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου ότι η Βουλή των Αντιπροσώπων, εκπληρώνοντας τον συνταγματικό αναθεωρητικό ρόλο της σε σχέση με το Σύνταγμα, μπορούσε να λειτουργήσει εξ ανάγκης στην απουσία των ανηκόντων εις την τουρκική κοινότητα βουλευτών.

Να σημειωθεί ότι, με βάση το Άρθρο 182, παρ. 1 του Συντάγματος, τα θεμελιώδη άρθρα, τα οποία περιλαμβάνονται στο Παράρτημα ΙΙΙ του Συντάγματος και που απορρέουν από τις Συμφωνίες Ζυρίχης της 11^{ης} Φεβρουαρίου 1959, δεν είναι δυνατόν να τροποποιηθούν καθ' οιονδήποτε τρόπο.

Πρόκειται για πέραν των 60 άρθρων και παραγράφων του Συντάγματος, προνοιών που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα, περιλαμβανομένων των γενικών διατάξεων, Άρθρα 3 έως 4, Άρθρο που σχετίζεται με το δικαίωμα της περιουσίας, Άρθρο 23, Άρθρα επίσης 36 έως 57, που σχετίζονται με τον Πρόεδρο και το Υπουργικό Συμβούλιο, Άρθρα 61 έως 78, που σχετίζονται με τη Βουλή των Αντιπροσώπων, Άρθρα 86 έως 108, Κοινοτικές

Συνελεύσεις, Άρθρα 112 έως 126, ανεξάρτητοι αξιωματούχοι, Άρθρα 129 έως 132, ένοπλες δυνάμεις, και Άρθρα 133 έως 160, που σχετίζονται με το Ανώτατο Συνταγματικό και Ανώτατο Δικαστήριο. Τέλος, περιορισμοί υπάρχουν και σε σχέση με τα Άρθρα 170 έως 185 που αφορούν τις τελικές διαταγές.

Συνεπώς, ένα μεγάλο μέρος του Συντάγματος είναι άκαμπτο και καλύπτεται ουσιαστικά από ένα (“eternity clause”) που καθιστά αδύνατη την τροποποίησή του.

Βεβαίως, η πραγματικότητα είναι εντελώς διαφορετική, καθότι όλα αυτά τα άρθρα έχουν τροποποιηθεί στην πράξη, κατ’ εφαρμογή του δικαίου της ανάγκης, εφόσον το Σύνταγμα λειτουργεί έως να είχε τροποποιηθεί μετά την με πολιτικές σκοπιμότητες αποχώρηση των εις την τουρκική κοινότητα ανηγόντων αξιωματούχων και μελών της.

Συνεπώς, το επιχείρημα ότι δεν θα πρέπει να αγγίζουμε είτε τα θεμελιώδη είτε και άλλα άρθρα του Συντάγματος, για να προσαρμόζεται αυτό στις ανάγκες της Κυπριακής Δημοκρατίας για εκσυγχρονισμό και προσαρμογή, είναι επιχείρημα το οποίο έχει ξεπεράσει η ίδια η ζωή. Ούτε και θεωρώ ότι η Τουρκία βασίζεται σε αυτή την επιχειρηματολογία, για να ενισχύσει την θέση της για μη αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας, την οποία εδώ και πολύ καιρό θεωρεί ανύπαρκτη και εκλιπούσα ούτως ή άλλως.

Περαιτέρω, τα κράτη της υφηλίου, οι διεθνείς οργανισμοί και η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν θεωρώ ότι θα αντιδράσουν καθ’ οιονδήποτε τρόπο αρνητικά σε αναγκαίες τροποποιήσεις του Συντάγματος. Εξάλλου, να υπενθυμίζω ότι η πολιτική της Κυπριακής Δημοκρατίας δεν είναι να καλέσει την τουρκοκυπριακή κοινότητα να επανέλθει στο Σύνταγμα του ’60, αλλά συζητά για μετεξέλιξη του Συντάγματος σε μία ενιαία, από άποψης διεθνούς προσωπικότητας, Κύπρο, αλλά διζωνικά και δικοινοτικά διαχωρισμένη.

Η πραγματικότητα όμως είναι ότι δεν υπάρχει η αναγκαιότητα μέχρι στιγμής, ή τουλάχιστον δεν κατεφάνη να υπάρχει, για τροποποίηση θεμελιωδών Άρθρων του

Συντάγματος, τα οποία, όπως ανέφερα, ούτως ή άλλως, είναι προσαρμοσμένα στο δίκαιο της ανάγκης.

Οι τροποποιήσεις του Κυπριακού Συντάγματος θεμελιώνονται στη νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου και κυρίως στην απόφαση **Αντρέας Νικολαού ν. Ναυσικάς Α. Νικολάου (1992) 1 ΑΑΔ 1338**, όπου αποφασίστηκε, μεταξύ άλλων ότι για μη θεμελιώδη άρθρα του Συντάγματος η αναθεωρητική δικαιοδοσία της Βουλής των Αντιπροσώπων είναι δικαιολογημένη με το δίκαιο της ανάγκης.

Το Μέρος ΙΙ, απεφασίσθη περαιτέρω, όπου αφορά στα θεμελιώδη δικαιώματα σε σχέση με τις τροποποιήσεις υπόκειται πάντοτε στις δεσμεύσεις και τους περιορισμούς της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Περαιτέρω, αποφασίστηκε ότι είναι αδύνατος ο έλεγχος συνταγματικότητας νόμου με τον οποίο τροποποιείται το Σύνταγμα όσον αφορά στο διαδικαστικό του μέρος. Στην **Χαραλαμπίδης κ.ά. ν. Κυπριακής Δημοκρατίας (2018) Αρ. 99/2016, 4.4.2018**, αποφασίστηκε περαιτέρω ότι η Όγδοη Τροποποίηση με τον Νόμο αρ. 130 (1)/2015 του Άρθρου 146, με την οποία κατέστη δυνατή η λειτουργία των Διοικητικών Δικαστηρίων, ήταν συνταγματική και επιβαλλόμενη στο πλαίσιο προσπαθειών ενίσχυσης και επιτάχυνσης της δικαιοσύνης, προσπάθειες οι οποίες δεν ελέγχονται, εφόσον δεν ελέγχεται η σοφία και η σκοπιμότητα του νομοθέτη.

Μεταξύ άλλων, ο Ναθαναήλ Δ., εκφράζοντας την ομόφωνη απόφαση της ολομέλειας αναφέρει τα εξής:

«Όλο το πολιτειακό στερέωμα λειτουργεί στην ουσία στη βάση του δικαίου της ανάγκης, όπως αυτό εξηγήθηκε στη θεμελιακή απόφαση Ibrahim. Η Βουλή των Αντιπροσώπων ψηφίζει πλέον τους νόμους της πολιτείας που απαιτούν την παρουσία και ψήφο και των Τούρκων βουλευτών, υποστυλωμένη από αυτό το δίκαιο».

Τέλος, η τρίτη σημαντική απόφαση σταθμός στη νομολογία του Ανωτάτου, είναι η **Αντρέας Μιχαηλίδης κ.ά. ν. Γενικού Εφόρου Εκλογής (2020), εκλογική αίτηση 1/2019, 21.10.20**. Σύμφωνα με την απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου, η Δωδέκατη Τροποποίηση του Συντάγματος με τον Νόμο αρ. 128(1)/2019, με την οποία τροποποιήθηκε το Άρθρο 66(2), για να καταστεί δυνατή η πλήρωση αποπονηθείσας ή μη καταληφθείσας έδρας, ήταν αντισυνταγματική στη βάση του δόγματος της απαγόρευσης τροποποιήσεων που αλλοιώνουν τη βασική δομή του Συντάγματος (“*basic structure doctrine*”). Το δόγμα αυτό, που εφαρμόστηκε όχι με κάποιες δυσκολίες στην Ινδία, Τσεχία και Ουκρανία, βασίζεται στη θεωρία ότι υπάρχουν αντισυνταγματικές συνταγματικές τροποποιήσεις και ότι σε πολλά συντάγματα υπάρχουν και “eternity clauses” για ορισμένες πρόνοιες του Συντάγματος, όπως στη Γερμανία και Ιταλία. Η έκφραση της λαϊκής κυριαρχίας δεν είναι δυνατό να νοθευτεί με νόμο ο οποίος επιχειρεί να καταστήσει δυνατή την πλήρωση κενωθείσας ή αποπονηθείσας βουλευτικής έδρας. Περαιτέρω, υπό το φως προηγούμενων αποφάσεων του εκλογοδικείου, η επιχειρηθείσα τροποποίηση καταστρατηγούσε τη διάκριση των εξουσιών και κρίθηκε ότι βρισκόταν σε σύγκρουση και με άλλες πρόνοιες του Συντάγματος. Η δυνατότητα αποδοχής του δόγματος για αντισυνταγματικές συνταγματικές τροποποιήσεις εισήχθη στην κυπριακή έννομη τάξη για πρώτη φορά με την απόφαση αυτή.

Είναι γεγονός ότι 40% των συνταγμάτων παγκοσμίως περίπου περιέχουν ρητές πρόνοιες για τις αρχές που διέπουν τη μη τροποποίηση του Συντάγματος. Περαιτέρω, ακόμη και όπου δεν υπάρχει ρητή πρόνοια, διαπιστώνεται μία αυξητική τάση δικαστηρίων διεθνώς να ακολουθούν το δόγμα των Ινδιών και να αναπτύσσουν τη θεωρία της βασικής δομής του Συντάγματος¹⁰. Βεβαίως, από τη μία, στο ισοζύγιο της δικαιοσύνης είναι η λαϊκή κυριαρχία και, από την άλλη, η αναγκαιότητα διατήρησης της συνταγματικής

¹⁰ Yaniv Roznai, “Unconstitutional Constitutional Amendments, conclusions”.

συνέχειας. Σίγουρα, όταν κάποιος ομιλεί για τη δυνατότητα κατάργησης του Συντάγματος, η λαϊκή κυριαρχία έχει προεξάρχοντα ρόλο, αλλά σε άλλες περιπτώσεις η βασική δομή του Συντάγματος διαφυλάσσεται με την ανάπτυξη και προώθηση του δόγματος των αντισυνταγματικών τροποποιήσεων του Συντάγματος.

Στην Κύπρο δεν πρέπει όμως να διαφεύγει της προσοχής μας ότι η δικαιοδοσία του Ανωτάτου Δικαστηρίου περιορίζεται με το Άρθρο 136 μόνο στα επόμενα άρθρα που καθορίζουν ρητά τη δικαιοδοσία και στις περιπτώσεις που το Ανώτατο Δικαστήριο μπορεί να ενεργήσει όπως προνοείται στο άρθρο αυτό, όμως δεν μπορεί να διευρύνει τη δικαιοδοσία του. Δεν υπάρχει δικαιοδοσία στο Ανώτατο Δικαστήριο και τώρα στο Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο να κηρύσσει αντισυνταγματικό νόμο για τροποποίηση του Συντάγματος ο οποίος θεσπίζεται με βάση τα Άρθρα 182, παρ. 2 και 3. Ούτε γίνεται οποιαδήποτε πρόνοια στο Άρθρο 182 με την οποία να παρέχεται αυτή η δυνατότητα στο Ανώτατο Δικαστήριο.

Η Επιτροπή Βενετίας του Συμβουλίου της Ευρώπης μελέτησε το θέμα επιστάμενα στην έκθεσή της του 2009 για συνταγματικές τροποποιήσεις¹¹. Στα συμπεράσματά της αναφέρεται ότι κοινός παρονομαστής συνταγμάτων στο θέμα τροποποίησης αυτών είναι η ύπαρξη δυνατότητας τροποποίησης με περιορισμούς και σχετική ακαμψία. Οι περιορισμοί συνήθως αναφέρονται στην αναγκαιότητα για αυξημένη μειοψηφία και στον χρόνο εφαρμογής των συνταγματικών τροποποιήσεων (“time delay”). Στην έκθεση τονίζεται ότι πρέπει να λαμβάνεται υπόψη πάντοτε η κοινή γνώμη. Ιδιαίτερα για τροποποιήσεις που επηρεάζουν την κυβερνητική εξουσία οι οποίες πρέπει να υπόκεινται σε ειδική εποπτεία.

¹¹ CDL – DEM (2009) 008.

Σε σχέση με την αντισυνταγματικότητα συνταγματικών τροποποιήσεων, το δόγμα δεν είναι χωρίς περιορισμούς και, όπου τίθεται θέμα ερμηνείας συγκεκριμένων προνοιών, οι πρόνοιες αυτές πρέπει να ερμηνεύονται αυστηρά.

Η δυνατότητα δικαστικής αναθεώρησης συνταγματικών τροποποιήσεων ως κανόνας δεν είναι επιτρεπτή, εκτός όπου υπάρχει εμπεδωμένη αρχή στη χώρα συνταγματικού δικαίου και ακόμα και σε αυτές τις περιπτώσεις ο νομοθέτης πρέπει να έχει μεγάλα περιθώρια εκτίμησης κατά την άσκηση της νομοθετικής εξουσίας.

Ένα από τα κυριότερα προβλήματα του δόγματος της δομής του Συντάγματος η οποία δεν μπορεί να τροποποιηθεί είναι το τι περιλαμβάνεται ακριβώς στη βασική δομή “basic structure”. Μια ευρεία ερμηνεία, όπως δόθηκε στις Ινδίες, περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τα θεμελιώδη δικαιώματα, την υπεροχή του Συντάγματος, το κράτος δικαίου, τη διάκριση των εξουσιών, τη δικαστική αναθεώρηση, τον διαχωρισμό κράτους από την Εκκλησία, την ισότητα, την πρόσβαση, τη δικαιοσύνη και πολλά άλλα¹².

Εάν επεκταθεί η θεωρία και το δόγμα της αδυναμίας εκ μέρους της Βουλής των Αντιπροσώπων κατά την άσκηση της αναθεωρητικής του Συντάγματος δικαιοδοσίας της, οι πλείστες των γενομένων μέχρι σήμερα τροποποιήσεων δυνατόν να κριθούν αντισυνταγματικές, καθότι αγγίζουν, μεταξύ άλλων, θεμελιώδη δικαιώματα, την υπεροχή του Συντάγματος, θέματα πρόσβασης στη δικαιοσύνη κτλ. Εναπόκειται πλέον στο νέο Συνταγματικό Δικαστήριο της Κύπρου να επανεξετάσει το δόγμα αυτό, με σκοπό την αναθεώρηση της **Μιχαηλίδης** ή την εισαγωγή ουσιαστικών περιορισμών στην εφαρμογή του, για να αποφευχθεί περαιτέρω δυσκαμψία σε ένα άκαμπτο ουσιαστικά κατά το γράμμα αλλά όχι στην πράξη σύνταγμα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΠΡΩΗΝ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ:

Ευχαριστούμε πολύ, αγαπητέ Χρίστο.

¹² Constitution v. Nayak “The basic structure of the Indian Constitution”.

Καλώ τώρα στο βήμα τον κ. Αριστοφάνη Γεωργίου, πρώην συνάδελφο, βουλευτή και δικηγόρο.

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ:

(ΠΡΩΗΝ ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ)

Κυρία Πρόεδρε της Βουλής,

Κύριε Πρόεδρε του Ανωτάτου Δικαστηρίου,

Κύριε Γενικέ Εισαγγελέα,

Νομίζω αυτή είναι η σωστή σειρά του πρωτοκόλλου με βάση τη μεγάλη συζήτηση που είχαμε κάνει κάποτε στη Βουλή για το πρωτόκολλο. Ο Γιώργος ήταν στην επιτροπή Νομικών τότε και θα θυμάται και τις διαμαρτυρίες που είχαμε, ποιος έμπαινε πάνω από τον άλλο και λοιπά.

Κυρίες Επίτροποι,

Κύριοι αξιωματούχοι,

Φίλοι πρώην βουλευτές, νυν βουλευτές, δικαστές, δικηγόροι,

Αγαπητοί μέλλοντες δικηγόροι και νομικοί,

Αλλά και αγαπητές φίλες και φίλοι, υπάλληλοι της Βουλής, λειτουργοί της Βουλής, που μας στηρίζατε χρόνια και χρόνια και στηρίζετε ακόμα το έργο της εξουσίας που ονομάζεται κοινοβούλιο και είναι αυτό το σώμα, το οποίο θα πρέπει εν τη σοφία του να δώσει ό,τι καλύτερο μπορεί προς την κοινωνία και να τη βοηθήσει να κινηθεί προς τα μπρος.

Απ' αυτά που μου είπε ο αγαπητός Σοφοκλής, τον οποίο θα συγχαρώ και εκείνον και το συμβούλιό του για την αναθέρμανση και το ξαναζωντάνεμα του σωματείου των πρώην βουλευτών, είχα καταλάβει το θέμα διαφορετικά απ' ότι το ανέπτυξαν οι προηγούμενοι δύο συνάδελφοι.

Θέλω, από την άλλη, να ευχαριστήσω τον Γενικό Εισαγγελέα, γιατί έκαμε μία συνοπτική και ουσιαστική παρουσίαση των δεκαεπτά τροποποιήσεων που έχουν γίνει στο Σύνταγμα και γι' αυτό και δε θα προχωρήσω σε ανάλυση κάποιων θεμάτων τα οποία είχα καταγράψει στη γραπτή μου παρέμβαση. Θεωρώ όμως αναγκαίο να πω ότι οι βουλευτές, σκεπτόμενοι πώς να ασκήσουμε την εξουσία μας, την αναθεωρητική, σε ό,τι αφορά στον βασικό κανόνα δικαίου της Κυπριακής Δημοκρατίας θα πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μας πολλούς παράγοντες.

Ο πρώτος παράγοντας είναι πώς προέκυψε αυτός ο βασικός κανόνας δικαίου. Και η απάντηση είναι μία και πολύ απλή. Ήταν αποτέλεσμα ενός αντιαποικιακού αγώνα. Ήταν αποτέλεσμα των συγκρούσεων των αδυνάτων με τους δυνατούς. Ήταν αποτέλεσμα εκβιασμών της τελευταίας στιγμής με τις προτάσεις για τριχοτόμηση της Κύπρου του Macmillan. Ήταν αποτέλεσμα ενός τότε μεγάλου συμβιβασμού, για να αποφευχθούν τα χειρότερα. Γι' αυτό φρόντισαν εκείνοι που ήταν οι ισχυροί να μας δώσουν ένα σύνταγμα, ένα δοτό, ένα άκαμπτο, ένα λεπτομερές, εκατό ενενήντα εννέα άρθρα και τρία παραρτήματα και ένα "δικαίωμα" να μην αλλάζουμε τα παραρτήματα, που είναι οι Συμφωνίες Εγκαθίδρυσης, Εγγύησης και Συμμαχίας, να μην αλλάζουμε τα είκοσι επτά βασικά άρθρα λειτουργίας, θεσμικά, αυτού του κράτους που αποκτήσαμε με την ανεξαρτησία με τη συμφωνία στις 19 Φεβρουαρίου 1959 και από τον Αύγουστο του 1960 που μπήκε σε λειτουργία το Σύνταγμα. Και φρόντισαν ακόμα κάτι: «Σας δίνουμε ανεξαρτησία, αλλά σας την παίρνουμε και πίσω και οφείλετε από τούδε και στο εξής όσοι θα ζείτε σε αυτό το νησί να σκέφτεστε χωριστά, να λειτουργείτε χωριστά και να σκέφτεστε ποια είναι η γλώσσα, ποια είναι η καταγωγή, ποιος είναι ο πολιτισμός και ποια είναι η θρησκεία». Σκεπτόμενοι μετά από εξήντα χρόνια αυτά τα πράγματα, διαπιστώνουμε ότι αυτή η βάση του Συντάγματός μας είναι εκτός της λειτουργίας κάθε σύγχρονης και ευνομούμενης πολιτείας και συγκρούεται κάθετα, οριζόντια και όπως άλλως πως θέλετε,

με τις διεθνείς συμβάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με κάθε σύμβαση περί ισότητας και περί καταπολέμησης του ρατσισμού, του εθνικισμού και κάθε ολοκληρωτικού συστήματος που μας οδηγεί στη συντήρηση, στην οπισθοδρόμηση και όχι στην πρόοδο της κοινωνίας που έχει, και θέλει να έχει, στο κέντρο της προσοχής της τον άνθρωπο, το περιβάλλον, την ευημερία του ανθρώπου, την ευημερία όμως και όλων των υπολοίπων που αποτελούν τον πλανήτη μας.

Κατά συνέπεια, μέσα σε αυτά τα δεδομένα θα πρέπει να κρίνουμε και το πώς ασκούμε, η Βουλή μας, την εξουσία της να αναθεωρεί το Σύνταγμα. Θεωρώ ότι -κάτι που δε λέχθηκε και πρέπει να ξέρουμε, και θα το πω, για να το ξέρουν και οι φοιτητές μας που βρίσκονται εδώ- η τελική επιγραφή και υπογραφή, θα έλεγα, για να δημιουργηθεί η Κυπριακή Δημοκρατία προήλθε από τον περί Κύπρου Νόμο του 1960 του Βρετανικού Κοινοβουλίου. Και γι' αυτό το θέμα έχει γίνει μεγάλη συζήτηση σε όλες τις πρώην αποικίες της Αγγλίας και έχει δώσει μια απάντηση ο λόρδος Denning το 1964 σε μια απόφασή του με την οποία ευτυχώς είπε ότι η «ελευθερία που έχει δοθεί δεν μπορεί να αποσύρεται ή να ακυρώνεται». Άρα έχουμε μια βάση στην οποία πιστεύουμε ότι δε θα επανέλθουν οι Άγγλοι ως αποικιοκράτες, παρά το ότι ποτέ δεν έφυγαν, έχουν τα 99 τετραγωνικά χιλιόμετρα τους, που είναι οι κυρίαρχες βρετανικές βάσεις, έχουν τις διευκολύνσεις τους σε όλους τους δρόμους και σε όλους τους δημόσιους χώρους της Κυπριακής Δημοκρατίας και δυστυχώς τόσο στους Άγγλους όσο και σε άλλους που προσφέρονται ως καλοθελητές να μας εξυπηρετήσουν παραχωρούμε και πολλές άλλες διευκολύνσεις οι οποίες δεν είναι μέσα στα πλαίσια της άσκησης των δικών μας κυριαρχικών δικαιωμάτων προς όφελος της δικής μας κυριαρχίας και του δικού μας λαού, αλλά συρρικνώνουν ακόμα περισσότερο την κυριαρχία μας και την ελευθερία του λαού μας.

Έρχομαι τώρα να δούμε και τους άλλους παράγοντες που τα δικαστήριά μας, κύριε Πρόεδρε του Ανωτάτου, θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους που προηγήθηκαν των

όποιων συνταγματικών αλλαγών, όπως ήταν τα πραγματικά γεγονότα εφαρμογής του Συντάγματος των τριών χρόνων συμβίωσης με τους Τουρκοκυπρίους στους διάφορους θεσμούς και τα σώματα της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Το πρώτο ήταν η αδυναμία ψήφισης των φορολογικών νόμων, που αποτελούσε παραβίαση του Άρθρου 78.2 του Συντάγματος, η οποία ήταν μόνιμη και εκρίθη και από το Ανώτατο Δικαστήριο και εκρίθη ότι ήταν αναγκαία, γιατί, όπως είπε και ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας τότε, ακολουθήθηκε ο κανόνας ότι «το υπέρτατο συμφέρον και νόμος είναι το συμφέρον της πολιτείας» και όχι εκείνα που κατέγραφε το Σύνταγμα. Άρα μία πρώτη παραβίαση.

Υπήρξαν όμως και τρία άλλα άρθρα του Συντάγματος που στην τριετία συμβίωσης δεν είχαν τηρηθεί ποτέ. Το πρώτο είναι το 173 που προέβλεπε για τους χωριστούς δήμους. Δεν έγιναν ποτέ οι χωριστοί δήμοι. Το δεύτερο είναι το 129, που ήταν ο Κυπριακός Στρατός. Έγινε μεν, αλλά πώς έγινε; Το άλλο ήταν το άρθρο 123, που προέβλεπε τη συμμετοχή 70%-30% σε όλη τη δημόσια υπηρεσία. Ναι μεν αυξήθηκε το ποσοστό των Τουρκοκυπρίων στη δημόσια υπηρεσία, ποτέ δεν έφτασε όμως το 30% και ποτέ με την πολιτική εκείνη δε θα έφτανε το 30%.

Μέσα σε αυτό το νομικοπολιτικό περιβάλλον, εν τη σοφία του, ο τότε Πρόεδρος της Δημοκρατίας και με συμβουλές κάποιων πρότεινε στις 30 Νοεμβρίου 1963 τις τροποποιήσεις των 13 σημείων του Συντάγματος, τα οποία είναι γνωστά και δε θα τα επαναλάβω, και αυτά αποτέλεσαν μία από τις πολλές αφορμές που αναζητούσε η τότε σοβινιστική και επεκτατική πολιτική της Τουρκίας, που παραμένει η ίδια, διότι με βάση και τα πορίσματα που βγάλαμε στον Φάκελο της Κύπρου, όταν ήμασταν εδώ, ο Νιχάντ Ερίμ από το 1952 είχε πει ποιοι είναι οι στόχοι τους, δεν άλλαξαν μέχρι σήμερα ποσώς, απλά διαφοροποιήθηκε η τακτική και ο τρόπος με τον οποίο προσπαθούν να επιβάλουν τα δικά τους συμφέροντα και τις δικές τους επιδιώξεις, που δεν είναι άλλες από τον πλήρη έλεγχο

της Κύπρου ή τη διχοτόμηση με καθαρές λύσεις. Γι' αυτό και το εθνικό ξεκαθάρισμα που επιχειρείται στα κατεχόμενα και η αλλοίωση της ίδιας της κοινότητας των Τουρκοκυπρίων προς την κατεύθυνση της αλλοτρίωσης των σκέψεων των Τουρκοκυπρίων και της ώθησής τους προς την κατεύθυνση να σκέφτονται τούρκικα και όχι κυπριακά.

Το επόμενο είναι το τι δημιουργήθηκε μετά το 1963-1964 με τις διακοινοτικές συγκρούσεις και τα αποτελέσματά τους. Και εδώ είναι που έρχεται η απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου για το δίκαιο της ανάγκης, που μας βοήθησε τόσο, για να συνεχίσει τη λειτουργία της η Κυπριακή Δημοκρατία, το κυπριακό κράτος. Έγινε και η εισαγωγή των αρχών και το ξεκαθάρισμα της βάσης του δικαίου της ανάγκης και θα επαναλάβω τις τέσσερις βασικές αρχές. Ήταν, πρώτον, ότι θα πρέπει να υφίσταται επιτακτική και αναπόφευκτη ανάγκη ή εξαιρετικές περιστάσεις, για να μπορέσουμε να προχωρήσουμε σε τροποποίηση του Συντάγματος στα τροποποιησιμα άρθρα, δεύτερον, θα πρέπει να μην υπάρχει δυνατότητα εφαρμογής οποιασδήποτε εναλλακτικής θεραπείας, και είναι και αυτό πολύ σημαντικό κριτήριο, τρίτον, θα πρέπει τα μέτρα που λαμβάνονται να είναι ανάλογα με την ανάγκη, είναι η αρχή της αναλογικότητας, την οποία εφαρμόζουμε μέχρι σήμερα, και, τέταρτον, τα μέτρα πρέπει να είναι προσωρινού χαρακτήρα και να διαρκούν όσο και οι εξαιρετικές περιστάσεις. Και, επειδή ακόμα υπάρχει η τουρκική κατοχή, επειδή υπάρχει η διαίρεση, υπάρχει η άρνησης της Τουρκίας να επιτρέψει στους Τουρκοκυπρίους να συμμετάσχουν, γι' αυτό τον λόγο και το δίκαιο της ανάγκης δικαιολογείται να εφαρμόζεται ακόμη.

Εκείνο όμως που μας έσωσε περισσότερο, κατά τη δική μου άποψη, είναι ότι στο ψήφισμα που πήραμε από το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών το 1964, που ήταν το πρώτο μετά τις διακοινοτικές συγκρούσεις που υπήρξαν έλεγε ότι αναγνωρίζει ως νόμιμο κράτος εκείνο στο οποίο παρέμενε η διοίκηση, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, και η σύσταση και η λειτουργία του κράτους με βάση το Σύνταγμα του 1960. Εκείνο το

ψήφισμα βοηθήθηκε από όλους αυτούς τους παράγοντες, αλλά και από την αποδοχή και επικύρωση μέσω του Ανωτάτου Δικαστηρίου των αρχών της επεικειάς, οι οποίες έδιναν τη δυνατότητα να συνεχίσει το κράτος να λειτουργεί κανονικά παρά τη βίαιη διαίρεση, την κατοχή και τη μη συμμετοχή των Τουρκοκυπρίων.

Έρχομαι τώρα στις τροποποιήσεις που έχουν γίνει. Θεωρώ ότι ήταν ιστορική η απόφαση που εκδόθηκε και ξέρουμε και όλοι και το παρασκήνιο πώς εκδόθηκε στην υπόθεση με τον Νόμο αρ. 95 του 1989. Το 5-5 μας έδωσε το τεκμήριο της συνταγματικότητας και απ' εκεί αρχίσαμε να αποκτούμε τη δύναμη, την αποφασιστικότητα και την επιθυμία να γίνουν τροποποιήσεις, εκεί και όπου θα μπορούσε το κράτος να βοηθηθεί, η πολιτεία να βοηθηθεί, να ευνομηθεί και να δώσει δικαιώματα και οφέλη προς τους πολίτες της. Όλοι γνωρίζουμε ότι δεν είναι τυχαία που αυτή ήταν και η πρώτη τροποποίηση του Συντάγματος, ξέρουμε τι επικρατούσε τότε στον χώρο των εκκλησιαστικών δικαστηρίων, στον χώρο των οικογενειακών δικαστηρίων και αυτοί οι άνθρωποι οι οποίοι δυστυχώς χώριζαν ήταν τα έρμια εκμετάλλευσης πρώτα από την Εκκλησία και μετά από κάποιους συναδέλφους μου δικηγόρους και το κύκλωμα που υπήρχε. Ευτυχώς, η Ηλιάννα Νικολάου ως πρώτη πρόεδρος του νεοιδρυθέντος Οικογενειακού Δικαστηρίου ανέλαβε να βάλει τα πράγματα στη θέση τους, γι' αυτό και τη χαιρετίζω ξεχωριστά που είναι εδώ, και προχωρήσαμε και τώρα η Βουλή, εξ όσων ξέρω, συζητά για τον περαιτέρω εκσυγχρονισμό της νομοθεσίας για το οικογενειακό δίκαιο και είναι εδώ και η Λουΐζα Χριστοδουλίδου, που ασχολήθηκε και ασχολείται ιδιαίτερα με το θέμα.

Το θέμα της Δεύτερης Τροποποίησης του Συντάγματος ήταν αυτό το οποίο έδωσε την ευχέρεια με τον Νόμο αρ. 106(Ι) του 1996 και την επέκταση των δικαιωμάτων σε ό,τι αφορά τα εκλογικά δικαιώματα στους δεκαοκτάρηδες μέχρι είκοσι ενός έτους, που δεν είχαν αυτό το δικαίωμα, ήταν αυτή που έδωσε την ευχέρεια στο Ανώτατο Δικαστήριο το

5-5 να το κάνει 9-4. Και εδώ έδωσε υπεροχή εις τη συνταγματικότητα και στο δικαίωμα της Βουλής να αναθεωρεί, να αλλάζει πράγματα και να βοηθά την κοινωνία να προχωρήσει προς τα μπρος.

Έγιναν δεκαεπτά τροποποιήσεις και επηρεάστηκαν είκοσι έξι άρθρα του Συντάγματος. Θα μπορούσε να γίνουν περισσότερες και να επηρεαστούν περισσότερα. Όμως ορθά λέχθηκε ότι με φειδώ ασκούμε αυτή την εξουσία, γιατί μία πρέπει να είναι η αρχή, η κατάχρηση ενός δικαιώματος επιφέρει τη φθορά και την καταστροφή του δικαιώματος. Γι' αυτό πρέπει να είμαστε πολύ προσεκτικοί σε αυτό το ζήτημα, για να μη χάσουμε την εκτίμηση της κοινωνίας προς το σώμα που κάμνει αυτές τις αλλαγές, που είναι θεσμικά το κοινοβούλιο.

Στο σύνολο των τροποποιήσεων που έχουν γίνει θεωρώ ότι η κυπριακή Βουλή έχει προχωρήσει και έχει βοηθήσει τη θετική πλευρά της κοινωνίας, έχει δώσει δικαιώματα, έχει αλλάξει πράγματα, όμως έχει περιορίσει και δικαιώματα. Και θα είμαι όπως ήμουν πάντοτε στη ζωή μου λίγο κριτικός, στις τροποποιήσεις των Άρθρων 15 και 17 του Συντάγματος, οι οποίες έγιναν επί τούτου, επειδή οι διωκτικές αρχές, κύριε Γενικέ Εισαγγελέα, εμφανίζονταν να αδυνατούν να πατάξουν κάποια εγκλήματα, κάποια κακουργήματα, τη διαφθορά και όλα τα άλλα που συναποτελούν αυτά τα θέματα, επιλέξαμε τη μέθοδο να περιορίσουμε το ανθρώπινο δικαίωμα της επικοινωνίας και την ιδιωτικότητα της ζωής του κάθε πολίτη αυτού του κράτους. Το κάναμε, δεν είδαμε όμως, και επειδή ήμουν κάποτε και πρόεδρος της επιτροπής ενάντια στην Εγκληματικότητα σε αυτό το σώμα, τόσο μεγάλα άλματα στα πλαίσια πρόληψης και πάταξης της διαφθοράς του εγκλήματος και ό,τι σαθρού υπάρχει στην κυπριακή κοινωνία. Άρα κάναμε το χαρακίρι, αλλά δεν υπήρξε το ανάλογο αποτέλεσμα. Ας το αξιοποιήσουμε, αφού έγινε το χαρακίρι, για να επιτύχουμε να πατάξουμε αυτά τα πράγματα.

Θέλω να εκφράσω τη μεγάλη μου ικανοποίηση για την Ενδέκατη Τροποποίηση του Συντάγματος, που αφορά την αυτονομία οικονομικά της Βουλής. Το κοινοβούλιο, παρά το ότι είναι ένα από τους βασικούς θεσμούς, είναι αντίποδας της εκτελεστικής ή και ο πρόποδας της εκτελεστικής εξουσίας, δεν είχε οικονομική αυτονομία, δεν μπορούσε να κάνει εκείνο που έπρεπε να κάνει και ήταν καιρός να πάρει αυτή την αυτονομία. Εύχομαι και ελπίζω στα πλαίσια αυτής της αυτονομίας αυτό το σώμα να αποκτήσει και τη δική του νομοπαρασκευαστική υπηρεσία, ούτως ώστε να βοηθηθεί και η Γενική Εισαγγελία που δίδει πολύ χρόνο προς αυτή την κατεύθυνση και χρησιμοποιεί πολλές δυνάμεις, αλλά, όταν χρειαστεί, κάποιοι λένε «δεν είμαστε νομικοί σύμβουλοι της Βουλής,»... Αυτά πρέπει να τα προσέξουμε, πολλές φορές μας κατηγορούν πολίτες ή και δικαστήρια για κακή συρραφή νόμων. Αυτά πρέπει να μεριμνήσει το σύνολο του κοινοβουλίου να τα διορθώσει, ούτως ώστε να παινευόμαστε για τους νόμους μας και όχι κάποιες φορές να λέμε ότι «δεν ξέρουμε τι είναι η Βουλή, γιατί ντρεπόμαστε που γίνονται τέτοιου είδους λάθη».

Εκεί που περιορίζουμε ανθρώπινα δικαιώματα και δίνουμε εξουσίες αλλού πρέπει να έχουμε και διαδικασίες ελέγχου αυτών που παίρνουν τις εξουσίες. Και θα θυμίσω ότι, όταν τροποποιήσαμε το 2007 το Σύνταγμα, Άρθρο 17, η πρώτη πράξη που έγινε ήταν ένας λοχίας που ήταν στο ανάλογο τμήμα να θέσει υπό παρακολούθηση τη φιλενάδα του, (όχι τη γυναίκα του) για να μάθει τι έκαμνε. Και επισήμως ήρθαν εδώ και μας το είπαν κ.λπ., δεν ξέρω τι έγινε εκείνο το θέμα, διότι έφυγα μετά από τη Βουλή, δυστυχώς αυτά τα πράγματα δείχνουν και κάποιες άλλες αλήθειες μέσα από τη ροή των πραγμάτων.

Τελικό συμπέρασμα είναι ότι έχουμε την αναθεωρητική δικαιοδοσία, που πρέπει να την ασκούμε με τέτοιο τρόπο, μελετημένα, φρόνιμα, θα έλεγα, και προς το συμφέρον της κοινωνίας μας. Διαφωνώ με εκείνους που είπαν ότι μπορούμε να τροποποιήσουμε ακόμα και βασικές αρχές από τα είκοσι επτά άρθρα που απαγορεύεται. Εάν δε δώσαμε μέχρι

σήμερα αυτό το επιχείρημα θα το δώσουμε και πρέπει να το αποφύγουμε. Εκείνο που πρέπει να επιδιώξουμε είναι να δώσουμε εκείνο που δεν έδωσε αυτό το Σύνταγμα, το δικαίωμα στον λαό μας, με μια λύση που θα επανενώνει το σύνολο του λαού, να ψηφίσει, αφού του εξηγήσουμε, αφού του αναλύσουμε όλες τις συνταγματικές πρόνοιες που θα έχει το νέο Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας και να βάλουμε τέτοιες αναθεωρητικές διαδικασίες και εξουσίες σε εκείνο το σύνταγμα που να δίνουν και τη μονιμότητα και την κυριαρχία, αλλά και τις διαδικασίες για τις αλλαγές που θα χρειάζεται η κοινωνία, για να πάμε μπροστά.

Και ένα τελευταίο σχόλιο, και το Ανώτατο έχει υποχρέωση να ανοίγει πόρτες και όχι να κλείνει πόρτες, να μην ερμηνεύει συντηρητικά και αυστηρά τους νόμους, εκεί που χρειάζεται να το κάμει, αλλά πρέπει και έχει τη δυνατότητα, έχει και την εξουσία, έχει και τη δύναμη με τις αποφάσεις του να ανοίγει τους ορίζοντες και να βοηθά τα ανθρώπινα δικαιώματα, να μεγαλώνει προς κάθε κατεύθυνση, φτάνει να είναι δικαιώματα στους ανθρώπους.

Ευχαριστώ πολύ.

(Χειροκροτήματα)

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΠΡΩΗΝ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ:

Ευχαριστούμε πάρα πολύ τον αγαπητό συνάδελφο κ. Αριστοφάνη Γεωργίου.

Και τώρα θα δεχτούμε κάποια σχόλια, κάποιες ερωτήσεις σύντομες, εάν υπάρχουν βεβαίως, μέχρι δύο λεπτά, σχόλιο ή ερώτηση. Να απευθύνεστε στους συγκεκριμένους ομιλητές που θέλετε να πάρετε απάντηση. Το πολύ-πολύ έξι-επτά ερωτήσεις, για να απαντηθούν.

Ποιοι θέλουν να πάρουν τον λόγο;

Ο αγαπητός κ. Τάκης Χατζηγεωργίου.

Μη φεύγετε, έχουμε μια ωραία δεξίωση κάτω!

Ο κ. Ιωσηφίδης.

Μάλιστα, ο κ. Χατζηγεωργίου.

ΤΑΚΗΣ ΧΑΤΖΗΓΕΩΡΓΙΟΥ:

(ΠΡΩΗΝ ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ)

Καλησπέρα σε όλους.

Δεν ξέρω πραγματικά ποιος μπορεί να απαντήσει το ερώτημα, γιατί κυρίως είναι πολιτικό, τείνει το ερώτημά μου να συμφωνεί με τον κ. Χρίστο Κληρίδη, που έθεσε το θέμα των αναγκαίων αλλαγών στο Σύνταγμα, και να βάλω το εξής υπόβαθρο: Υπάρχει κράτος στον κόσμο που στηρίζει τη στήριξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στο γεγονός ότι εμείς δεν κάνουμε αλλαγές ουσιαστικές πάνω στο Σύνταγμα; Η προσωπική μου άποψη είναι ότι “όχι”. Ταυτόχρονα τούτο βέβαια δε σημαίνει ότι μπαίνεις πάνω στο Σύνταγμα “και εμπάτε σκύλοι, αλλέστε!”. Πρέπει να είσαι φειδωλός, σοβαρός, όπως πράξαμε πάρα πολλές δεκαετίες.

Η τελευταία μου φράση είναι η εξής: Ακόμα και τα θεμελιώδη άρθρα ενός συντάγματος θα πρέπει να είναι στη χιλιετία, στα εκατό χρόνια να είναι αδύνατο να αλλάξουν, ιδιαίτερα σε ένα δοτό σύνταγμα; Δεν πρέπει με κάποια σημαντική πλειοψηφία της Βουλής να μπορείς να κάνεις μια δικαιολογημένη και κατ’ απαίτηση του συγκεκριμένου λαού στη συγκεκριμένη περίπτωση μια αναγκαία αλλαγή; Νομίζω ότι μπορούν να δώσουν κάποιες επιπρόσθετες μικροαναλύσεις επί του ζητήματος οι συνάδελφοι οι οποίοι μάλλον διαφωνούν με αυτή την προσέγγιση.

Ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΠΡΩΗΝ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ:

Να ακούσουμε και τη δεύτερη ερώτηση ή σχόλιο του κ. Ιωσηφίδη.

ΧΑΡΗΣ ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ:

(ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΟΙΚΟΛΟΓΩΝ)

Ευχαριστώ πολύ.

Το ερώτημά μου είναι νομικό. Νομίζω ότι είναι ένα νομικό ερώτημα για το οποίο δεν έχει πειραματιστεί καμία κυβέρνηση μέχρι τώρα, είναι όμως ένα θέμα το οποίο επανέρχεται αραιά και πού στη δημόσια σφαίρα. Βλέπω και κάποια πολιτικά πρόσωπα εδώ τα οποία το επαναφέρουν συχνά. Έχει να κάνει με τον διαχωρισμό των εξουσιών του επικεφαλής της Νομικής Υπηρεσίας και του Γενικού Εισαγγελέα. Και το ερώτημά μου απευθύνεται στον ίδιο τον Γενικό Εισαγγελέα, ο οποίος είναι εδώ παρών, και στον Πρόεδρο του Ανωτάτου Δικαστηρίου. Δεν ξέρω αν θέλει ο ίδιος ο πρόεδρος του Παγκύπριου Δικηγορικού Συλλόγου να κάνει ένα σχόλιο.

Μια ερώτηση προς την Πρόεδρο της Βουλής. Έχουμε ακούσει από τον τελευταίο ομιλητή για την αναγκαιότητα δημιουργίας μιας νομοπαρασκευαστικής υπηρεσίας στη Βουλή. Πώς θα βλέπατε ένα τέτοιο ενδεχόμενο;

Ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΠΡΩΗΝ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ:

Συνάδελφοι, απαντήστε.

ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΛΗΡΙΔΗΣ:

Με συγχωρείτε, εάν μπορώ, να απαντήσω.

Να ξεκινήσω από το τελευταίο, της νομοπαρασκευαστική υπηρεσίας της Βουλής. Εγώ έχω ζητήσει πολλές φορές, ως πρόεδρος του Παγκύπριου Δικηγορικού Συλλόγου, να ενισχυθεί το γραφείο της Επιτρόπου Αναθεώρησης Κωδικοποίησης του Κυπριακού Δικαίου και να ανεξαρτητοποιηθεί, διότι αυτή τη στιγμή, για να γίνουν τομές στη βασική νομοθεσία με την οποία λειτουργούμε ως κράτος, θα πρέπει να υπάρχει μια εντελώς ανεξάρτητη υπηρεσία η οποία θα παίρνει αποφάσεις, να μην εξαρτάται δηλαδή από απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου ή του εκάστοτε υπουργού. Έχουμε τον περί Συμβάσεων Νόμο του 1950, έχουμε τον περί Ακίνητης Ιδιοκτησίας Νόμο του 1945, έχουμε

τον περί Αστικών Αδικημάτων Νόμο της δεκαετίας επίσης του 1950, όλοι οι βασικοί νόμοι, ακόμα και ο Ποινικός Κώδικας, η ποινική δικονομία, όλοι οι νόμοι οι βασικοί στη βάση των οποίων λειτουργούμε είναι της αποικιοκρατικής περιόδου, αποικιακοί νόμοι. Συνεπώς, έχουμε ολιγωρήσει στον τομέα αυτό του εκσυγχρονισμού του δικαίου. Άρα εγώ θέλω να δω μια ανεξάρτητη υπηρεσία στην οποία μπορεί να συμμετέχει η Επίτροπος και άλλοι νομικοί, καθηγητές πανεπιστημίων, έχουμε πανεπιστήμια τώρα, έμπειροι δικηγόροι, νομικοί οι οποίοι θα εργάζονται νυχθημερόν για τον εκσυγχρονισμό του κυπριακού δικαίου.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ:

Εάν μου επιτρέπεις, κύριε Κληρίδη.

Αυτό δεν απαγορεύει βεβαίως ούτε εμποδίζει την εθελοντική προσφορά που προτιθέμεθα να δώσουμε. Κοιτάξετε, έχουμε δύο αποφάσεις, για παράδειγμα, έναντι της Κυπριακής Δημοκρατίας του συναδέλφου Κυπριανού τότε, του μακαρίτη, αλλά και πιο πρόσφατα ενός πρώην δικαστή, του κ. Καμένου, που είπε ότι «δεν μπορεί το όργανο που θα με δικάσει να είναι και ο κατηγορός μου». Ξέρετε ότι όλοι ο κανονισμοί των δήμων και των κοινοτήτων προβλέπουν κατηγορητήριο από τον δήμο που δικάζει ή από την τοπική συνέλευση, τοπικό συνέδριο, η επιτροπή κατηγορεί και δικάζει στη συνέχεια; Αυτά τα πράγματα είναι πολύ στοιχειώδη, τα ίδια τα όργανα έπρεπε να είχαν επιληφθεί και να είχαν εισηγηθεί, άρα με τη δική τους πρωτοβουλία, τροποποίηση.

Ευχαριστώ, Χρίστο.

ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΛΗΡΙΔΗΣ:

Το δεύτερο θέμα που ήγειρες βεβαίως, δεν ξέρω, είναι θέμα το οποίο πρέπει να μελετηθεί. Υπάρχουν εισηγήσεις, η Νομική Υπηρεσία να χωριστεί σε δύο κεφάλαια, το ένα να είναι το prosecution, δηλαδή όπως στην Αγγλία, που έχουν το Director of Public Prosecution, και το άλλο να είναι η καθαρά Νομική Υπηρεσία, που ασχολείται με όλα τα

άλλα τα θέματα. Δεν ξέρω αν χρειάζεται τροποποίηση του συντάγματος, δεν το έχω μελετήσει, δεν ξέρω εάν το 112.1 είναι μέσα στα θεμελιώδη άρθρα στο σύνολό του ή κάποιες πτυχές του, απ' ό,τι θυμάμαι, μόνο και εάν θα χρειαστεί και μπορεί να γίνει η τροποποίηση.

Τώρα για το ευρύτερο θέμα το οποίο ήγειρε ο Τάκης εγώ πιστεύω ότι δεν υπάρχουν eternity clauses σε συντάγματα, έστω και εάν είναι τα συντάγματα προϊόν διεθνούς συμφωνίας, δεν μπορεί να δεσμεύουν εσαεί τη λαϊκή κυριαρχία. Αυτό είναι λάθος. Βέβαια, δεν συνηγορώ υπέρ του να αρχίσουμε τώρα να τροποποιούμε πρόνοιες που αφορούν στον Πρόεδρο, τον Αντιπρόεδρο, τα βασικά αυτά άρθρα, αλλά υπάρχουν και θεμελιώδη άρθρα τα οποία, κατά τη γνώμη μου, δεν έπρεπε να ήταν θεμελιώδη, τα οποία δεν αφορούν καν στη δομή του πολιτεύματος. Συνεπώς, είναι κάτι το οποίο δε θεωρώ ότι η διεθνής κοινότητα θα αρχίσει να μας διεμβολίζει, εάν προχωρήσουμε με εκσυγχρονισμό του κυπριακού συντάγματος. Εντάξει, είπα ξέρω την άποψη, την έζησα και ως βουλευτής, την εμμονή του Τάσσου Παπαδόπουλου ιδιαίτερως, να μην πειράζουμε το σύνταγμα, διότι θα το χρησιμοποιήσουν οι Τούρκοι ως επιχείρημα, το έζησα, το άκουσα σε αυτή την αίθουσα πάρα πολλές φορές, αλλά πέρασαν και είκοσι χρόνια, πέρασαν σχεδόν περισσότερο από εξήντα χρόνια από την ίδρυση αυτού του κράτους. Βλέπετε ότι στα μη θεμελιώδη αισθανθήκαμε την ανάγκη να κάνουμε τροποποιήσεις και λογικά έγιναν, έστω και εάν έχει πισωγυρίσματα, όπως είπε και ο φίλος ο Αριστοφάνης, όπως τα Άρθρα 17 και 15, που θεωρώ και εγώ ότι ήταν ένα πισωγύρισμα, και δεν είμαι σίγουρος αν στο τέλος της ημέρας επετεύχθη ο στόχος της τροποποίησης. Όμως το κράτος προχωρεί, δεν μπορεί να μείνει στάσιμο, αυτή είναι η προσωπική μου άποψη.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΠΡΩΗΝ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ:

Ήθελα να σας υποβάλω και εγώ μια ερώτηση.

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ:

Σοφοκλή, πριν πάεις στη δική σου ερώτηση...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΠΡΩΗΝ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ:

Παρακαλώ, παρακαλώ.

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ:

Επειδή προκάλεσα λίγο τη συζήτηση γύρω από το θέμα, μέχρι πού επεκτεινόμαστε στις τροποποιήσεις, εκείνο το οποίο λέω είναι ότι ναι, αυτό το σύνταγμα που είχαμε δεν προέβλεπε πέρα από το Άρθρο 182 δικαίωμα αναθεώρησης και τροποποίησης, όπως δεν προέβλεπε ούτε την έννοια λαός, που έπρεπε να είναι ενωμένος, ούτε την έννοια λαϊκή κυριαρχία, που δε θα τη βρεις πουθενά, έστω και εάν έμμεσα, σε άλλες διατάξεις του συντάγματος δίνονται εξουσίες που προοιωνίζονται τη λαϊκή κυριαρχία. Δεν το λέει όμως. Όσοι είμαστε ενάντια σε εκείνη ακόμα και το Σύνταγμα της Ζυρίχης τότε και τις Συμφωνίες θα είχαμε κάθε λόγο να λέμε ότι κάθε μέρα αλλάζουμε τα πάντα, αλλά δυστυχώς οι συνθήκες στις οποίες πρέπει να λειτουργήσουμε μας επιβάλλουν να λειτουργήσουμε σοβαρά και νηφάλια χωρίς πρόκληση, χωρίς αλλοτρίωση των δικαιωμάτων μας ως λαού, ως ελληνοκυπριακής κοινότητας, και να αναμένουμε τη στιγμή που μέσα από τη λύση, που πρέπει να επιδιώξουμε, για να επανενώσουμε την πατρίδα μας, θα έχουμε αυτό το δικαίωμα της αναθεώρησης και των βασικών ή κάποιων εκ των βασικών και θεμελιωδών άρθρων του επόμενου συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ:

Έχω βάλει περίπου και το εξής, για να υπάρξουν πραγματικές μελέτες και προεργασία, για να γίνει η οποιαδήποτε τροποποίηση του Συντάγματος. Εκείνο που στερείται η Βουλή είναι η ύπαρξη ξεχωριστής νομικής υπηρεσίας. Καλά ή κακά, εάν διαφωνήσει ο Γενικός Εισαγγελέας και συμβουλευσει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας για

έναν νόμο, ο σύμβουλος της Βουλής μέχρι εκείνη τη στιγμή γίνεται αντίδικός της ενώπιον του δικαστηρίου. Εάν υπήρχε νομική υπηρεσία στη Βουλή θα προετοιμάζονταν κατά τρόπο συγκεντρωτικό από ένα ολόκληρο όργανο εκείνα τα επιχειρήματα που θα χρειαζέτο να τεθούν ενώπιον του δικαστηρίου ως αντιδικία μαζί με τις απόψεις του Γενικού Εισαγγελέα. Αυτό είναι ένα κενό το οποίο θα πρέπει στην αυτοδυναμία και την αυτοτέλειά της η Βουλή να το διεκδικήσει. Άλλο να πηγαίνει και να υποστηρίζει ένας οποιοσδήποτε δικηγόρος, όσο καλός και να είναι ως δικηγόρος, την αντισυνταγματικότητα ή τη συνταγματικότητα και να βρίσκεται αντιμέτωπος με επιχειρήματα μιας ολόκληρης υπηρεσίας που είναι η Νομική Υπηρεσία, με τις διασυνδέσεις και τις δυνατότητες που έχει πρόσβαση και στο ευρωπαϊκό δίκαιο πολύ πιο εύκολα απ' ότι ο απλός πολίτης.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ:

Ένα σύντομο σχόλιο, γιατί νομίζω είχα ένα σκέλος της ερώτησης του κ. Ιωσηφίδη, απευθυνόταν εν συνεχεία των θέσεων που ακούστηκαν προηγουμένως.

Όντως θα πρέπει να κάνουμε μια παραδοχή, ότι συζητήσαμε και από την προηγούμενη κοινοβουλευτική θητεία για το θέμα του νομικού τμήματος της Βουλής των Αντιπροσώπων. Θέλω να είμαι ειλικρινής, είχε γίνει -βλέπω απέναντί μου την κ. Ιερωνυμίδου- μια προσπάθεια για σύσταση νομικού τμήματος της Βουλής. Βεβαίως, πρέπει να πούμε ότι ειδικότερα για τα θέματα στα οποία αναφέρθηκε ο κ. Αγγελίδης μιλάμε για ξεχωριστές υποθέσεις που χρειάζονται αυθεντίες στο αντικείμενό τους, για να μπορέσουν ακριβώς να υπερασπίσουν τις θέσεις της Βουλής των Αντιπροσώπων. Σίγουρα όμως είναι κάτι το οποίο εξετάζουμε και προχωρήσαμε, εργοδοτήθηκαν στην προηγούμενη κοινοβουλευτική θητεία κάποιοι νομικοί που εργάζονται στις κοινοβουλευτικές επιτροπές επί της παρούσης, χρειάζεται ωστόσο να έχουμε υπόψη μας πάντοτε την αναφαίρετη αρχή της διάκρισης των εξουσιών όπως ορίζεται από το Σύνταγμα γι' αυτό και η Βουλή δεν επιτρέπει και δε θα επιτρέψει την οποιαδήποτε

παρέμβαση επί της αρχής της ή επί των θέσεών της από οποιονδήποτε θεσμό ή από οποιαδήποτε άλλη εξουσία. Γι' αυτό αντιλαμβάνεστε πολλές φορές βρισκόμαστε στη δύσκολη θέση να υπερασπιστούμε τον θεσμό της Βουλής των Αντιπροσώπων πάντοτε κάτω από αυτό το πρίσμα, ακριβώς γιατί η διακριτή αυτοκυριαρχία της πρέπει να είναι κατοχυρωμένη πάση θυσία από την αρχή μέχρι το τέλος, χωρίς αυτό να σημαίνει βεβαίως -και θέλω να το αναφέρω παρουσία του Γενικού Εισαγγελέα, ότι έχουμε άριστη σχέση συνεργασίας με τη Νομική Υπηρεσία και στα αυτεπάγγελα ζητήματα και στις προτάσεις νόμου που πολλές φορές παρίσταται η Νομική Υπηρεσία και καταθέτει απόψεις χωρίς να είναι θέσφατη αυτή η άποψη - ότι η Βουλή των Αντιπροσώπων δεν διατηρεί το δικαίωμά της να τοποθετείται εν τη σοφία της όπως επιθυμεί. Βεβαίως, πεδίων δόξης λαμπρό! Εδώ είμαστε να συζητήσουμε.

Και ένα μικρό προσωπικό σχόλιο, αν μου επιτρέπεται. Κατανοώ ότι τίποτα δεν είναι στατικό, πόσω μάλλον οι νόμοι που χρειάζεται να αλλάζουν, να προσαρμόζονται, να εξελίσσονται, να βελτιώνονται αναλόγως των προκλήσεων τις οποίες έχουμε να διαχειριστούμε και τα καινούρια νομικά δεδομένα, και η μαγεία της νομικής επιστήμης και των πολιτικών επιστημών είναι ακριβώς αυτή, ότι τίποτα δεν είναι στατικό, τα πάντα αλλάζουν, οι αποφάσεις, οι συγκυρίες και ούτω καθεξής. Όμως, παρ' όλες τις προκλήσεις τις οποίες αντιμετωπίζουμε, αυτό το Σύνταγμα, δοτό ή μη, που είναι δοτό, χρειάζεται να το προστατεύσουμε και χρειάζεται να προστατεύσουμε κατά αυτό τον τρόπο την Κυπριακή Δημοκρατία. Οπότε χρειάζεται πάντοτε προσοχή και εδώ είμαστε, συνεργαζόμενοι όλοι και συνεργαζόμενες όλες, να μπορέσουμε να φέρουμε το καλύτερο αποτέλεσμα προς όφελος των πολιτών και της Δημοκρατίας, την οποία υπηρετούμε.

Να μου επιτρέψετε τώρα να αποχωρήσω, γιατί είναι η Υπουργική Σύνοδος που φιλοξενούμε στην Κύπρο, εβδομήντα υπουργοί από όλο τον κόσμο. Κύριε πρόεδρε, είναι μια εξαιρετική συζήτηση η σημερινή. Επιτρέψτε μου ως Πρόεδρος του σώματος να σας

συγχαρώ για ακόμη μια φορά. Είναι τόσο πολλά τα πράγματα που έχουμε να μάθουμε από εσάς. Ευχαριστούμε πάρα πολύ γι' αυτή την ευκαιρία να φιλοξενήσει η Βουλή των Αντιπροσώπων αυτή την πρωτοβουλία.

Ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΠΡΩΗΝ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ:

Σας ευχαριστούμε πολύ, κυρία Πρόεδρε.

(Χειροκροτήματα)

Η ερώτησή μου είναι η εξής, επειδή ασχολούμαι με τα προσφυγικά: Δεν κατάλαβα ποτέ αν ο Κηδεμόνας Τουρκοκυπριακών Περιουσιών, ο Υπουργός Εσωτερικών της Κύπρου, έγινε μετά από συνταγματική ρύθμιση.

Δεύτερον, στην κρίσιμη περίοδο...

Έγινε με νόμους.

Όμως το ερώτημά μου πάει και πιο κάτω, σε μια κρίσιμη περίοδο που αυξήθηκαν πάρα πολύ οι αιτήσεις Ελληνοκυπρίων ιδιοκτητών γης να πωλήσουν στη λεγόμενη "επιτροπή αποζημιώσεων", πράγμα το οποίο ούτε το κράτος ούτε τα κόμματα ούτε το Κτηματολόγιο γνωρίζει πόσοι πούλησαν, πόσοι κάμνουν αίτηση και ούτω καθεξής, δηλαδή φεύγει η ελληνοκυπριακή ιδιοκτησία στα κατεχόμενα και πάει στην Τουρκία ουσιαστικά... Πήγαμε στον Γενικό Εισαγγελέα κ. Κώστα Κληρίδη, του θέσαμε το θέμα της πώλησης και του ζητήσαμε, όπως μπήκε απ' εδώ Κηδεμόνας των Τουρκοκυπριακών Περιουσιών, λαμβάνοντας υπόψη ότι στο κράτος μας υπάρχει κατεχόμενη ελληνοκυπριακή γη, εκκλησιαστική, χαλίτικη κ.λπ., να μπει και κηδεμόνας των ελληνοκυπριακών περιουσιών στα κατεχόμενα, ώστε εκείνος που θέλει να μεταβιβάσει να παίρνει άδεια του κηδεμόνα, σε εκείνον που θέλει να πωλήσει να του λέει ο κηδεμόνας «τόσα θα ζητήσεις», διότι έχει το ατομικό δικαίωμα κ.λπ. να ελέγχει την κατάσταση, διότι, όπως είναι ανεξέλεγκτοι τώρα, είναι απαράδεκτοι, πωλείται η γη μας στην Τουρκία χωρίς

να γνωρίζει το κράτος τίποτε και οι ίδιοι οι ιδιοκτήτες της γης που την πωλούν δικαιούνται και δάνειο από τον Φορέα, διότι η γη είναι στο όνομά τους ακόμα. Λοιπόν, εγώ ερωτώ: Θέλει συνταγματική τροποποίηση αυτό το πράγμα που ζητήσαμε ή που ζητούμε;

Απαντήστε.

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ:

Αγαπητέ Σοφοκλή, τα λέγαμε όσα χρόνια ήμαστε στην επιτροπή Προσφύγων, όμως θεωρώ ότι, επειδή αυτή η συζήτηση είναι ανοικτή και είναι πολύ ευαίσθητο το θέμα των περιουσιών, θα ήταν καλύτερα να συζητηθεί με κλειστές πόρτες αυτό το πράγμα, για να μην προκαλέσουμε ζημιά στο όλο θέμα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΠΡΩΗΝ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ:

Οκεί, να κάνουμε κλειστή συνεδρία και να έρθουμε.

Στο σημείο αυτό έχουμε ολοκληρώσει τη συζήτηση του συνεδρίου μας.

Ευχαριστώ όλους για την παρουσία σας.

(Ωρα λήξης: 8.30 μ.μ.)